

BEZSENNE GŁOWY, CO DŹWIGAJĄ KORONY

KSIAŻĘTA, KRÓLOWIE,
WODZOWIE, BOHATERZY.
1000 LAT POLSKIEJ PAŃSTWOWOŚCI
W DOKUMENTACH
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

„Bezsenne głowy, co dźwigają korony” – tak pisał o angielskich władcach William Szekspir, podkreślając przytłaczającą odpowiedzialność, która niejednokrotnie spędzała im sen z powiek. Dziś każdy człowiek przynajmniej kilka razy w życiu musi podejmować trudne, brzemiennie w skutki decyzje. Związek, posiadanie dzieci, wybór ścieżki edukacji i kariery, miejsca zamieszkania, głos w wyborach – to tylko nieliczne z dylematów współczesności. Co łączy je z wielkimi decyzjami wybitnych jednostek zapisanymi w dziejach naszego kraju? Wszystkie pozostawiają po sobie ślady w postaci dokumentów, których domem są Archiwa Państwowe.

Celem przyświecającym powstaniu niniejszej wystawy jest zaprezentowanie materiałów archiwalnych przez pryzmat osób decydujących o kierunkach rozwoju Polski, w ciągu tysiąca lat jej istnienia. Decyzje – jedne przypadkowe i podejmowane spontanicznie, inne przemyślane i wykalkulowane – doprowadziły naszą Ojczyznę i jej dziedzictwo do miejsca, które zajmujemy w Europie i na świecie.

Przyglądamy się czołowym postaciom historii – nie tylko tytułowemu koronowanemu głowom, ale również przywódcom bitew i powstań, przewodnikom duchowym, autorytetom politycznym, bohaterom dawnej i nieodległej przeszłości. Zachęcamy do zastanowienia się, jak wyglądałaby Rzeczpospolita, gdyby nie decyzje o obejmowaniu tronu, wszczynaniu bitew i powstań, obronie honoru i etosu narodowego. Kończącym przystankiem tej opowieści jest miejsce na zrobienie zdjęcia. W ten sposób chcemy zachęcić Państwa do stania się częścią tej wystawy, obok długiego orszaku bohaterów i bohaterów tysiącletniej historii Polski.

Kuratorka wystawy: **dr Julia Wesołowska**

Projekt graficzny: **Fundacja TRES**

Przygotowanie bloków tematycznych: **dr Barbara Berska, dr Adam Dąbrowski, prof. dr hab. Janusz Grabowski, dr Bartosz Staręgowski, Tomasz Walkiewicz, dr Julia Wesołowska**

Materiały prezentowane na wystawie pochodzą z zasobu:
**Archiwum Głównego Akt Dawnych,
Archiwum Akt Nowych,
Archiwum Narodowego w Krakowie**

oraz
Archiwów Państwowych w: Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Kielcach, Lublinie, Łodzi, Opolu, Poznaniu, Przemyślu, Radomiu, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu i Zielonej Górze.

Reprodukcja rysunku „Bolesław Chrobry (992-1025)”
Jana Matejki, ok. 1930 r.

Jan Matejko przez dwa lata (1890- 1892) pracował nad wizerunkami 44 kolejnych władców polskich (w tym dwóch małżonek). Początkowo ukazujące się w pojedynczych zeszytach, zostały później opublikowane w „Pocście królów polskich”.

Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/673/0/7/433

Wizerunek denara z czasów Bolesława Chrobrego
na karcie pocztowej zaprojektowanej przez
Stefana Małeckiego, 1988-1991.

Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 35/3362/0/36

U ZARANIA PAŃSTWA POLSKIEGO

Epoka dokumentów rozpoczęła się na ziemiach polskich w XII w., wraz z działalnością zakonów cystersów i benedyktynów, które przyniosły ze sobą praktykę zapisywania nadań ziemskich i przywilejów. Nie zachowały się świadectwa formowania się państwa pierwszych Piastów, koronacji Bolesława Chrobrego i Mieszka II, rządów Kazimierza Odnowiciela, Bolesława Szczodrego, Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego. Rekonstrukcję tego okresu historycy przeprowadzają w ogromnej mierze na podstawie późniejszych świadectw i kronik, a także znalezisk archeologicznych.

Najstarszy oryginalny dokument w Archiwach Państwowych pochodzi z okresu rozbitcia dzielnicowego (1153 r.). Wystawiony został w obecności Mieszka III Starego, księcia zwierzchniego Polski, a przechowywany jest w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Poświadcza on decyzję o założeniu przez rycerza Zbyluta z rodu Pałuków klasztoru cystersów we wsi Łekno pod Wągrowcem. Dokument potwierdził swoją pieczęcią arcybiskup gnieźnieński Jan.

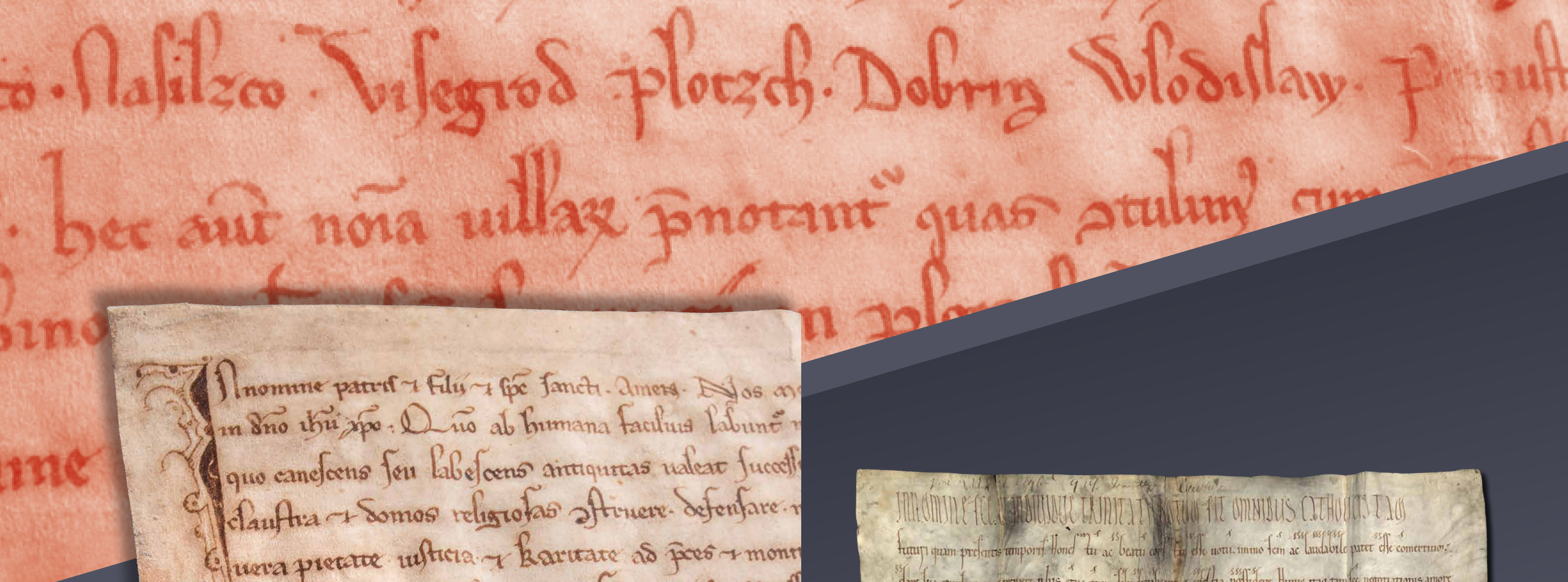
Co ciekawe, inny dokument, który miał być wystawiony przez księcia Mieszka III Starego, datowany na 1103 r., przechowywany w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy jest falsyfikatem z wieku XIII. To rzekome potwierdzenie aktu fundacyjnego Bolesława Szczodrego dla klasztoru benedyktynów w Mogilnie. Rola falsyfikatów jako świadectw przeszłości jest często nie mniej ważna niż oryginałów. Informuje nas bowiem o trwającej od setek lat praktyce i potrzebie ich wytwarzania, nawet przez zakonników.

Wizerunek orła piastowskiego z czasów Władysława Łokietka
na pocztówce wydanej w serii „Ster”, zaprojektowanej
w zakładzie graficznym Wacława Krzepowskiego w Krakowie.
Wizerunek stworzony w oparciu o pieczęć majestatową
z 1320 roku.

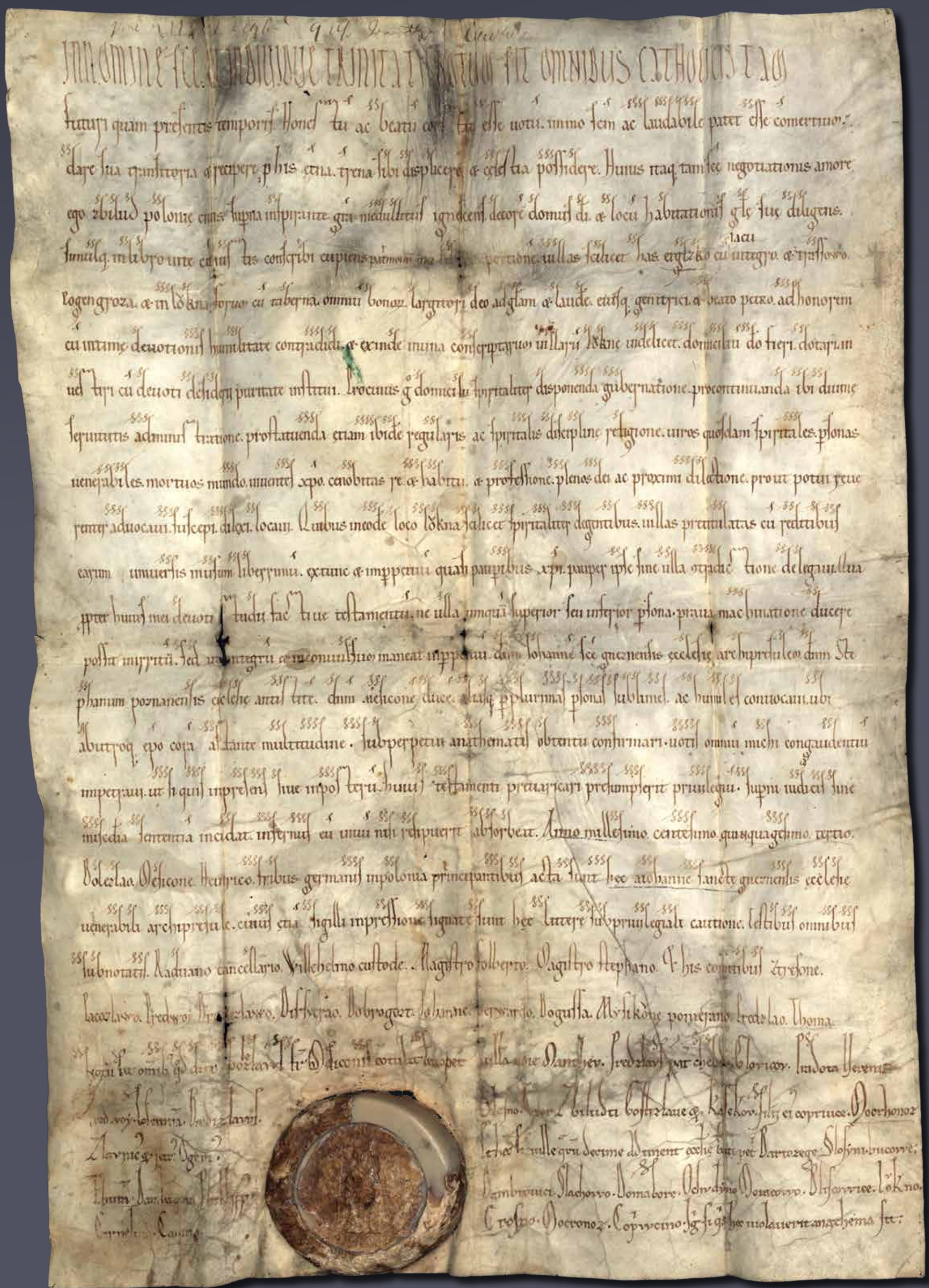
Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 35/2718/0/265

Legenda głosi, że założyciel państwa Polan, Lech, podczas postoju w okolicach Poznania ujrzał wieczorową porą dużych rozmiarów gniazdo na drzewie. Znajdował się w nim biały orzeł, który rozpostarł skrzydła na tle zachodzącego słońca. Lech zachwycił się tym widokiem i postanowił tam osiedlić, umieścił orła w swym herbie, a miejsce na pamiątkę nazwał Gniezdnem (obecnie Gniezno).

↑ **Mieszko, książę Polaków, na prośbę Mengoza opata benedyktynów i konwentu kościoła św. Jana Ewangelisty w Mogilnie, zatwierdza dokument Bolesława II Szczodrego (króla polskiego).**
Poprzedni dokument, wystawiony w Płocku 11.04.1065, nadaje temuż konwentowi dziesięcinę z 19 grodów na całym Mazowszu, dochody z 5 grodów w Sieradzkim, 7 wsi z wszelką wolnością i prawami, 3 kościoły, dziewięć targ w Chełmnie oraz 23 wsie. Zatwierdza nadania rycerzy, zamienia wsie z opatem Mengozem, wylicza imiennie przypisańców, nadanych przez siebie temuż kościołowi, i przyznaje mu karę za mężobójstwo, popełniane we wsiach tegoż kościoła. Dokument przez wszystkich badaczy uważany jest co najmniej za falsyfikat materialny sprzed 1282 r.
Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 6/443/0/1.1/1

↑ **Zbylut, obywatel Polski (Polonie civis) zawiadamia, że założył klasztor w Łeknie.**
Fundację tę, w obecności Mieszka III Starego, księcia wielkopolskiego oraz innych świadków potwierdzili Jan, arcybiskup gnieźnieński i Stefan, biskup poznański i umocnili ją klątwą, a dodatkowo arcybiskup Jan zabezpieczył ją przyciśnięciem swojej pieczęci, 1153 rok.
Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/1456/0/1

← **Kolorowa rycina Złotej Kaplicy w katedrze**
Ilustracja w artykule Edwarda Raczyńskiego, dotyczącym grobów Mieszka I i Bolesława Chrobrego w Poznaniu w „Illustrierte Zeitung” z 1845 r.
Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/958/0/5/79

XVII-wieczny przekład „Kroniki książąt polskich”, utworu historiograficznego powstałego na Śląsku, ok. 1385 r.

Pieczęć książęca Henryka księcia śląskiego,
piesza, okrągła o średnicy 80 mm, przywieszona
do dokumentu pergaminowego, w którym książę
Śląska odstępuje Żaganiowi prawo warzenia piwa
z zastrzeżeniem bezpłatnych dostaw dla rodziny
książęcej, 1351 rok.

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze,
sygn. 89/1520/0/1/6

Pieczęć książęca Henryka księcia śląskiego

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze,
sygn. 89/1520/0/1/6

ROZBICIE DZIELNICOWE

Zgodnie z zawartą w tzw. testamencie Bolesława Krzywoustego zasadą senioratu władzę w państwie po jego śmierci sprawować miał najstarszy z synów. Otrzymał on dzielnicę senioralną, w której skład wchodziła Małopolska z Krakowem oraz część Wielkopolski z Gnieznem. Synowie Bolesława Krzywoustego – najstarszy Władysław oraz jego bracia sprawować mieli władzę w innych dzielnicach: Bolesław Kędzierzawy na Mazowszu, Mieszko Stary w Wielkopolsce, Henryk w Ziemi Sandomierskiej, a sam Władysław na Śląsku. Najmłodszy syn, Kazimierz, z uwagi na swoje narodziny już po śmierci ojca początkowo nie otrzymał władzy nad żadną dzielnicą, a w udziale przypadła mu jedynie część ziem łęczyckiej i sieradzkiej jako zabezpieczenie dla Salomei, wdowy po księciu Bolesławie

Po śmierci Bolesława Krzywoustego w 1138 r. początkowo zapisy „testamentu” były realizowane przez braci, jednak dość szybko doszło do konfliktu między nimi, co zakończyło się m.in. wygnaniem najstarszego Władysława, przejęciem jego ziem, a następnie skonfliktowaniem się pozostałych. Spór pogłębiał się, a państwo weszło w kolejny etap swojego funkcjonowania, czyli rozdrobnienie feudalne zwane rozbiem dzielnicowym. Szansa na zjednoczenie zaistniała dzięki zabiegom Kazimierza Sprawiedliwego, jednak jego śmierć pokrzyżowała te plany. Z czasem książęta dzielnicowi zaprzestali używania ogólnopolskiej tytulatury na rzecz regionalnej, a więc tytułowali się książętami Kalisza, Krakowa, Sandomierza, Mazowsza itd.

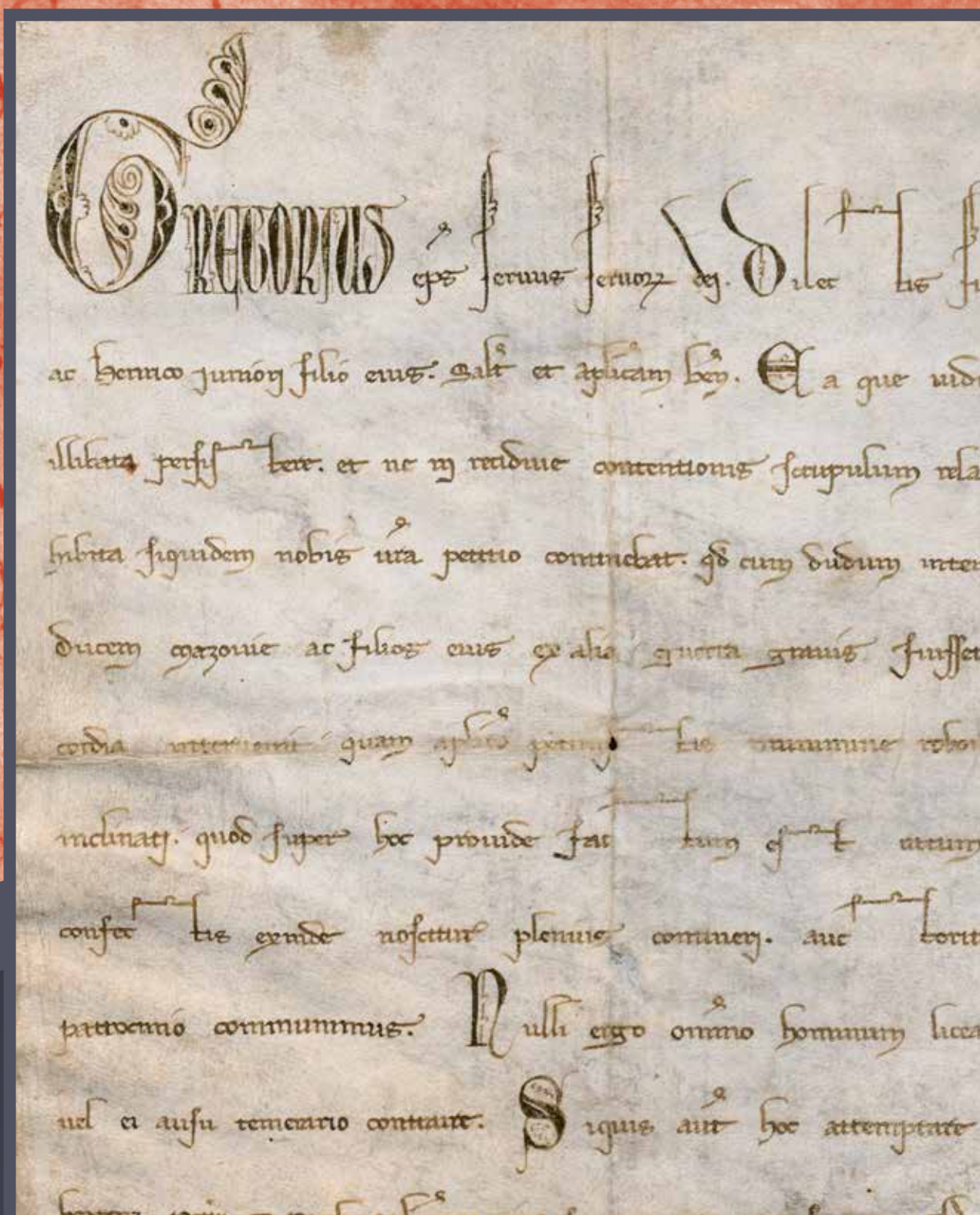
Poszczególne terytoria podzielonego kraju rozwijały się w różnym stopniu. Niejednolita była też siła militarna poszczególnych dzielnic. Na okres rozbitcia dzielnicowego nałożyły się wydarzenia o doniosłym znaczeniu historycznym. Reformy IV Soboru Laterańskiego, wyprawy krzyżowe, sprowadzenie przez Konrada Mazowieckiego zakonu krzyżackiego w celu chrystianizacji pogańskich Prus czy też najazd Czyngis-chana powodowały, że podzielony kraj o wiele gorzej radził sobie z ich skutkami, aniżeli gdyby był jednolitym bytem państwowym.

Powtórne zjednoczenie ziem królestwa stawało się koniecznością. Podejmowano szereg prób, m.in. przez ród Henryków śląskich, jednak proces ten przerwała śmierć Henryka Pobożnego w bitwie pod Legnicą w 1241 r. Podobnie zresztą było w czasie krótkiego epizodu panowania Przemysła II jako króla polskiego oraz królów czeskich Wacława II i Wacława III. Dopiero księciu łęczyckiemu Władysławowi Łokietkowi, potomkowi Kazimierza Sprawiedliwego, udało się zjednoczyć rozbite królestwo i koronować na króla.

Mimo odrębności w wielu obszarach, w przypadku kancelarii poszczególnych księstw można zauważyć jednolitość. We wszystkich kancelariach pojawili się pisarze i notariusze, podobnie wyglądała budowa samego dokumentu i stosowane formuły dyplomatyczne. Na ten okres przypada też rozpoczęcie procesu lokowania miast i wsi na prawie magdeburskim, a co za tym idzie – typowej dla niego dokumentacji. Oprócz tego zwiększyła się również liczba nadań ziemskich, choćby na rzecz kościołów i zakonów, co również widocznie wpływało na tworzenie dokumentów. Spośród wszystkich kancelarii książąt dzielnicowych najlepiej ewolucję form kancelaryjnych i ich rozwój oddaje ta wielkopolska. Dzięki dobrze zachowanej dokumentacji czynności prawnych może uchodzić ona za kancelarię wzorcową, która stanowiła przykład dla innych funkcjonujących w kraju.

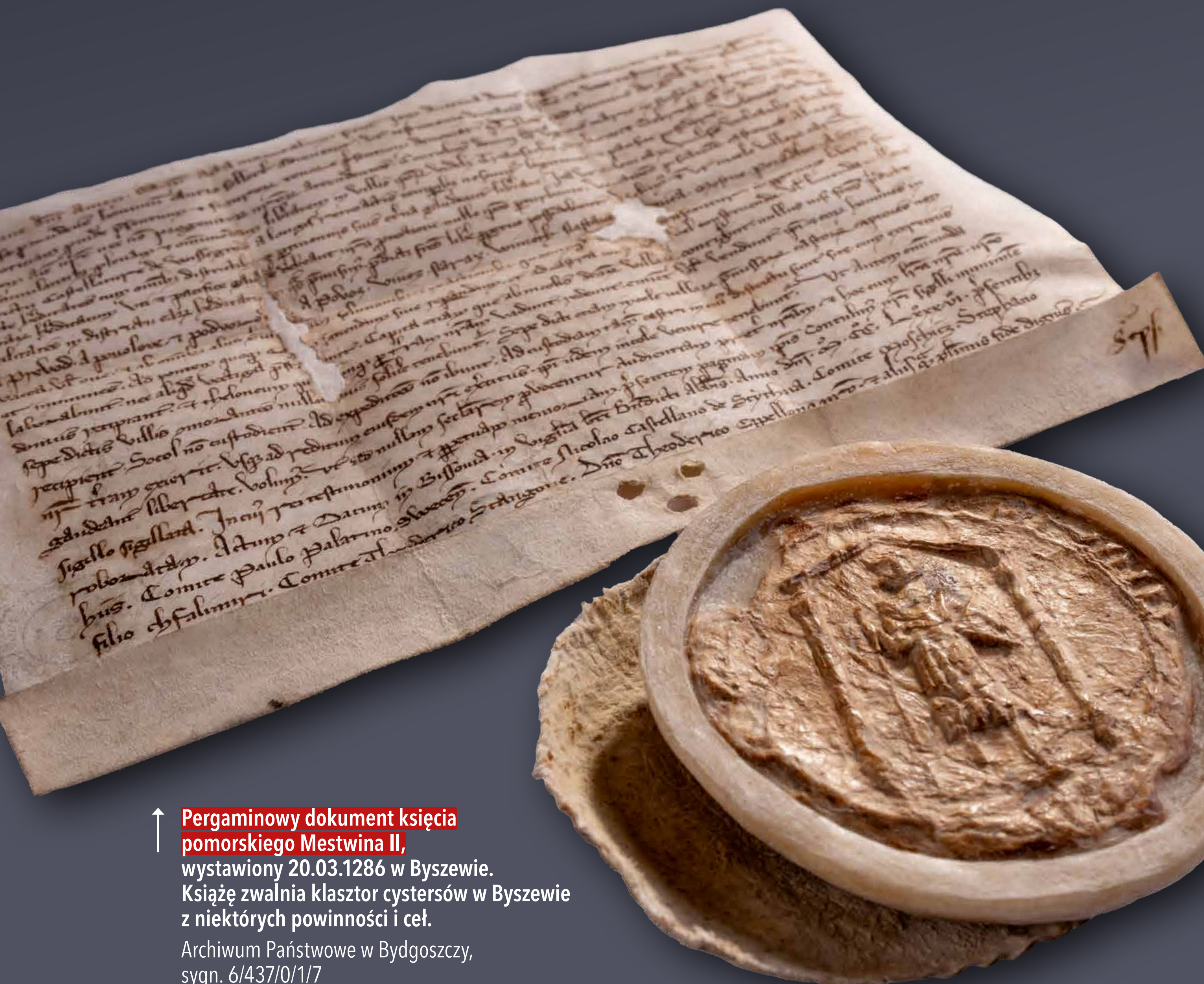
↑ Dokument z pieczęcią księcia wielkopolskiego Bolesława Pobożnego dla klasztoru cystersów w Bledzewie, 1259 rok. Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/1454/0/1/16

↑ Papież Grzegorz IX potwierdza porozumienie pokojowe zawarte pomiędzy księciem Henrykiem I Brodatym i jego synem, Henrykiem II Pobożnym, a Konradem Mazowieckim i jego synami, 1235 rok. Archiwum Państwowe we Wrocławiu, sygn. 82/1007/0/4

↑ Wizerunek św. Jadwigi Śląskiej, matki Henryka Pobożnego, XV w. Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy, sygn. 85/3/0/19/II.1201

↑ Pergaminowy dokument księcia pomorskiego Mestwina II, wystawiony 20.03.1286 w Byszewie. Książę zwalnia klasztor cystersów w Byszewie z niektórych powinności i cel. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 6/437/0/1/7

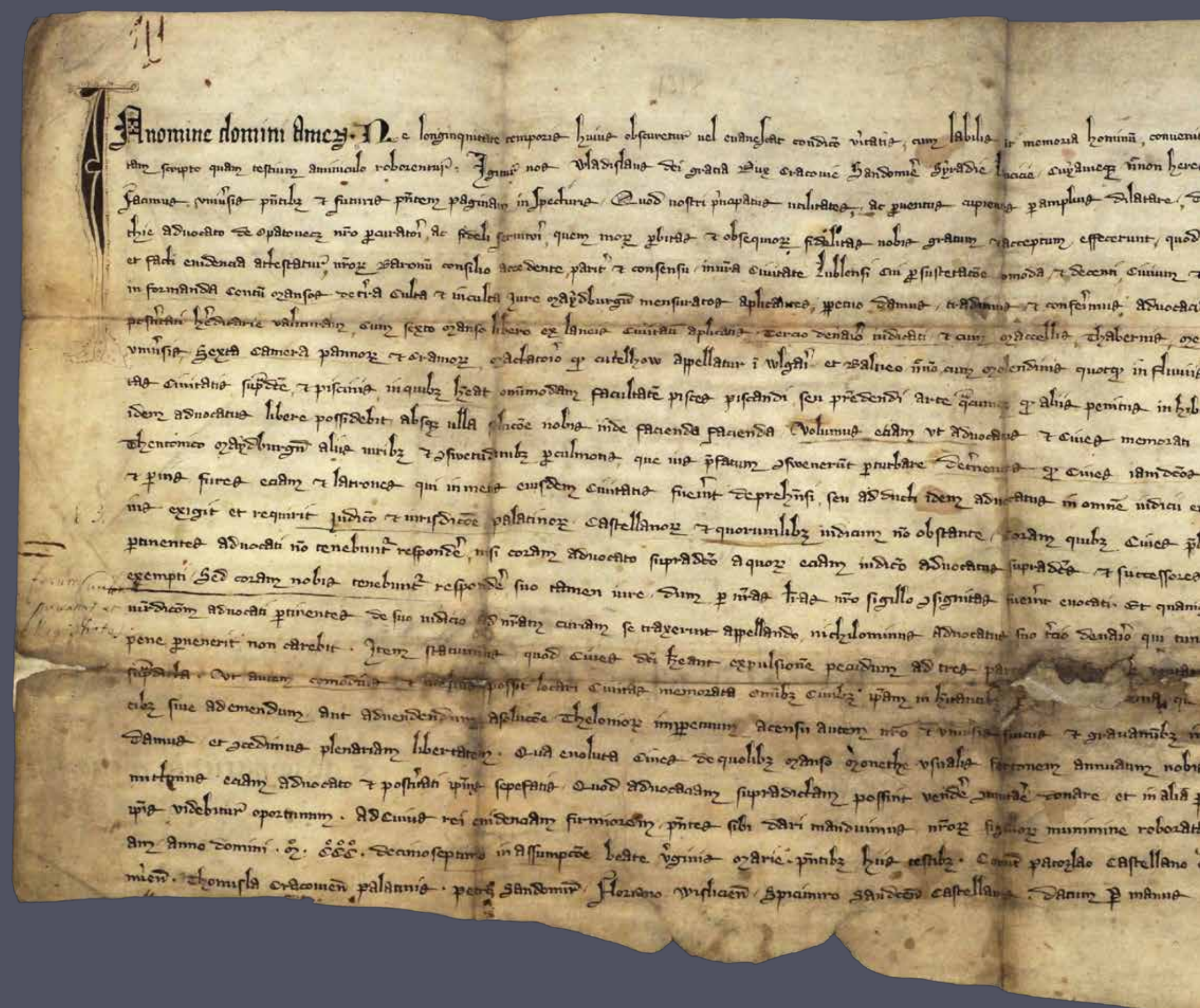

↑ Dokument dla klasztoru cystersów w Łeknie, wystawiony w 1243 r. przez książąt wielkopolskich Przemysła I i Bolesława Pobożnego i zaopatrzony pieczęcią ich ojca, księcia Władysława Odonica. Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/1456/0/17

← Dokument z pieczęcią księcia wielkopolskiego Przemysła II koronowanego w 1295 r. w Gnieźnie na króla polskiego, 1294 rok. Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/5836/0/2

→ Dokument lokacyjny Lublina, 15.08.1317. Książę Władysław Łokietek poleca Maciejowi z Opatowca lokację Lublina na prawie magdeburskim. Maciej z Opatowca został pierwszym władcą Lublina i wojtą dziedzicznym, a Lublin dołączył do grona miast europejskich, lokowanych na prawie niemieckim. Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 35/22/0/1/1

Księga zastępcy króla w Wielkopolsce

Jedyna w Polsce księga sądu namiestnika królewskiego, „zastępcy króla”, z lat 1440–1447.

Archiwum Państwowe w Poznaniu,
sygn. 53/24/O/Kr.1

**Pieczęć majestatyczna
Władysława II Jagiełły, króla polskiego,**
przy dokumencie potwierdzającym
dotychczas nadane wolności i prawa dla
miasta Poznania, 22.04.1389

Archiwum Państwowe w Poznaniu,
sygn. 53/474/O/1.1.1/D.3

KORONA KRÓLESTWA POLSKIEGO

Po latach rozbicia dzielnicowego, 20 stycznia 1320 r., Władysław Łokietek został koronowany na króla Polski, lecz państwo nie odzyskało wszystkich ziem. O wzrost znaczenia Korony Królestwa Polskiego zadbać musiał syn Władysława – Kazimierz III Wielki. Jego rola w odbudowie znaczenia kraju jest bezprecedensowa. Poszerzył granice, rozpoczął prowadzenie wielowektorowej polityki zagranicznej z sąsiadami, prowadził z sukcesami wojny z Litwą oraz Luksemburgami, a także procesował się z zakonem krzyżackim w Brześciu Kujawskim i Inowrocławiu, czego efektem był korzystny wyrok dla strony polskiej. Jego działania poprawiły infrastrukturę i obronność oraz gospodarkę i dobrostan poddanych. Niestety nie doczekał się męskiego potomka, zatem po jego śmierci wybrano na króla jego siostrzeńca Ludwika Węgierskiego, a następnie jego córkę Jadwigę. Wybór ten okupiony był jednak koniecznością przekonania rycerstwa do tej decyzji i nadania mu przywilejów, które miały zagwarantować przychyłność wobec wyboru królów spoza dynastii piastowskiej.

W obrębie rządzącej dynastii andegaweńskiej również brakowało męskich potomków, toteż zdecydowano się na znalezienie dla Jadwigi męża. Wybór padł na władcę sąsiedniego państwa – Wielkiego Księstwa Litewskiego, z którym w przeszłości toczono liczne spory. Chcąc je wygasić, a także zyskać potężnego sojusznika w walce z Krzyżakami, możnowładztwo zdecydowało się na osadzenie na tronie księcia Jagala z litewskiej dynastii Giedyminowiczów, który po przyjęciu chrztu przyjął imię Władysław. Rządy Władysława II Jagiełły zapoczątkowały władzę dynastii, która doprowadziła Koronę Królestwa do rozkwitu. Czas panowania jego synów – Władysława i Kazimierza, a następnie wnuków – Jana, Aleksandra i Zygmunta oraz prawnuka Zygmunta Augusta uważane są za złoty okres istnienia państwa polskiego.

Na wzajemnych kontaktach zyskała nie tylko Korona, ale i Litwa. Oba kraje wspierały się wzajemnie, udało się więc osiągnąć wiele: zakładano uniwersytety, zreformowano armię, odyskiwano kolejne terytoria, rozwijano gospodarkę, kulturę i infrastrukturę. W czasie reformacji, gdy Europę trapiły wojny religijne, w Królestwie Polskim i na Litwie panowała niespotykana nigdzie indziej tolerancja wyznaniowa. Stopniowo tworzyła się nowa rzeczywistość polityczna, w której dominującą rolę odgrywała szlachta. Liczne przywileje szlacheckie nadawane do 1505 r. spowodowały, że szlachta polska i litewska uzyskała wyjątkową pozycję. Dawne rody możnowładcze traciły na rzecz nowych magnackich, które wykreował szlachecki ruch egzekucyjny. Jednym z najważniejszych postulatów była unia realna między Litwą a Polską. W 1569 r. zawarto takową na zamku królewskim w Lublinie, rozpoczynając tym samym istnienie bytu państwowego zwanego Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Niedługo po tym zmarł ostatni przedstawiciel dynastii Jagiellonów i nastąpił okres panowania królów elekcyjnych.

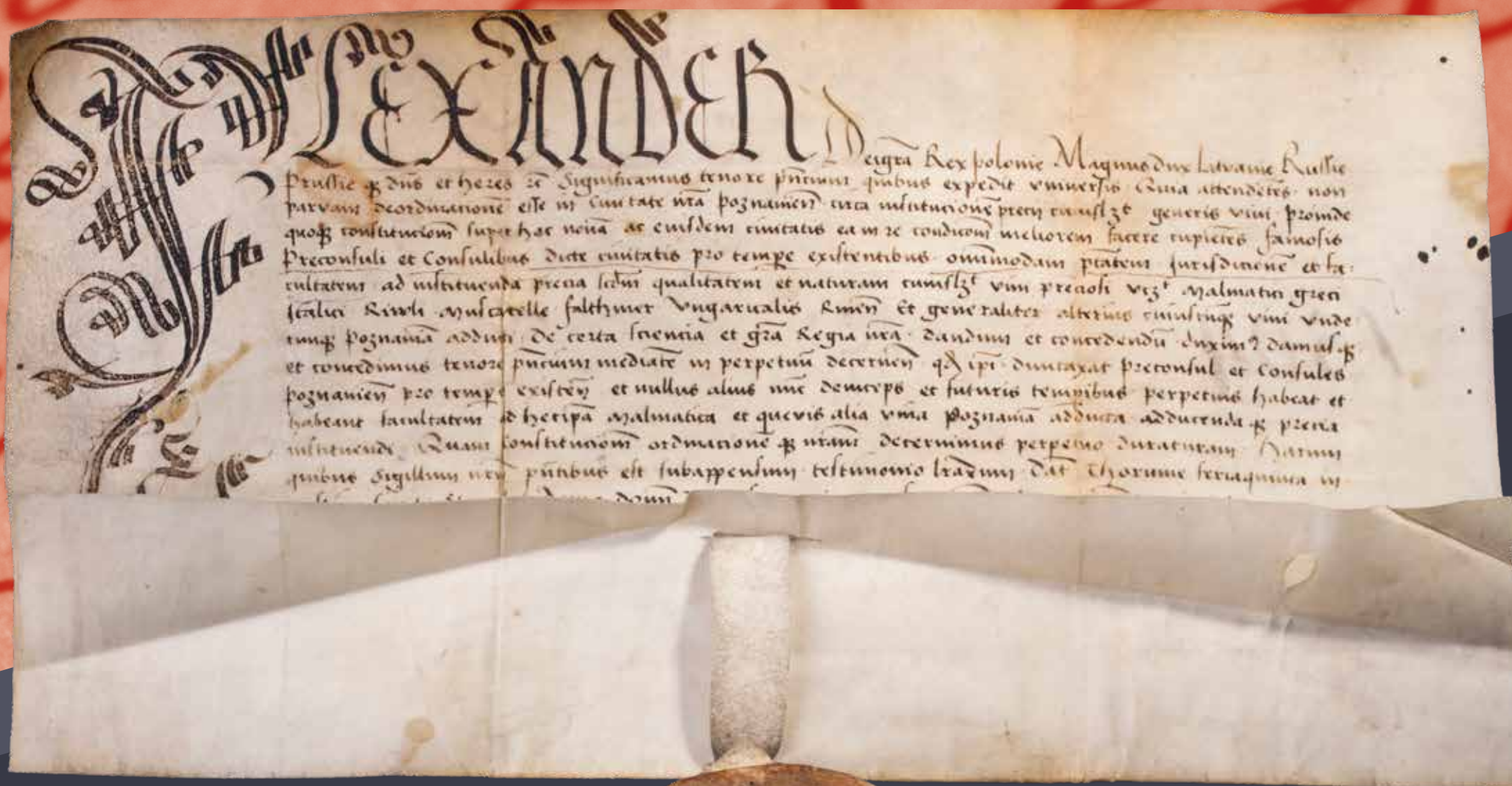
Kancelaria zjednoczonego królestwa nie przeszła diametralnej zmiany, służyła jednak teraz całemu Królestwu. Wydawała w imieniu króla dokumenty, które regulowały m.in. sprawy międzynarodowe, wewnętrzne, wyznaniowe i przywileje dla miast. Wprowadzono również szereg pomocy kancelaryjnych, w tym księgi wpisów zwane Metryką Koronną. Kancelaria królewska funkcjonowała do końca polskiej państwowości w 1795 r.

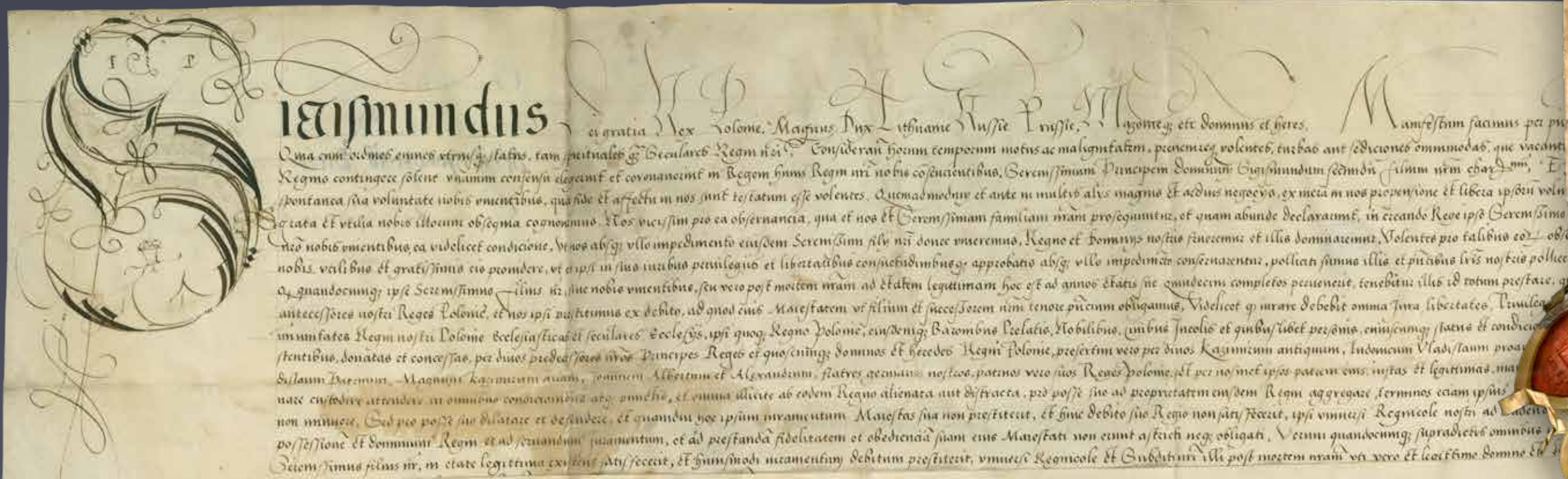
Rachunki królewskie z XV i XVI w. są niezwykle cennym i ciekawym źródłem archiwalnym pozwalającym poznać życie codzienne dworu królewskiego, np. jadłospis króla i królowej.

↑ **Dokument Kazimierza III Wielkiego, króla polskiego, potwierdzający układ, na mocy którego Hektor z Łącka zamienia dobra Łącko i Wilcze na dobra cystersów z Byszewa, wydany w Żninie, 28.01.1358.**
Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 6/437/0/1/85

→ **Dokument z pieczęcią wielką koronną Aleksandra Jagiellończyka, króla polskiego, dla miasta Poznania zezwalający na handel winami greckimi, włoskimi i węgierskimi, 9.05.1504.**
Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/474/0/1.1.4/D.204

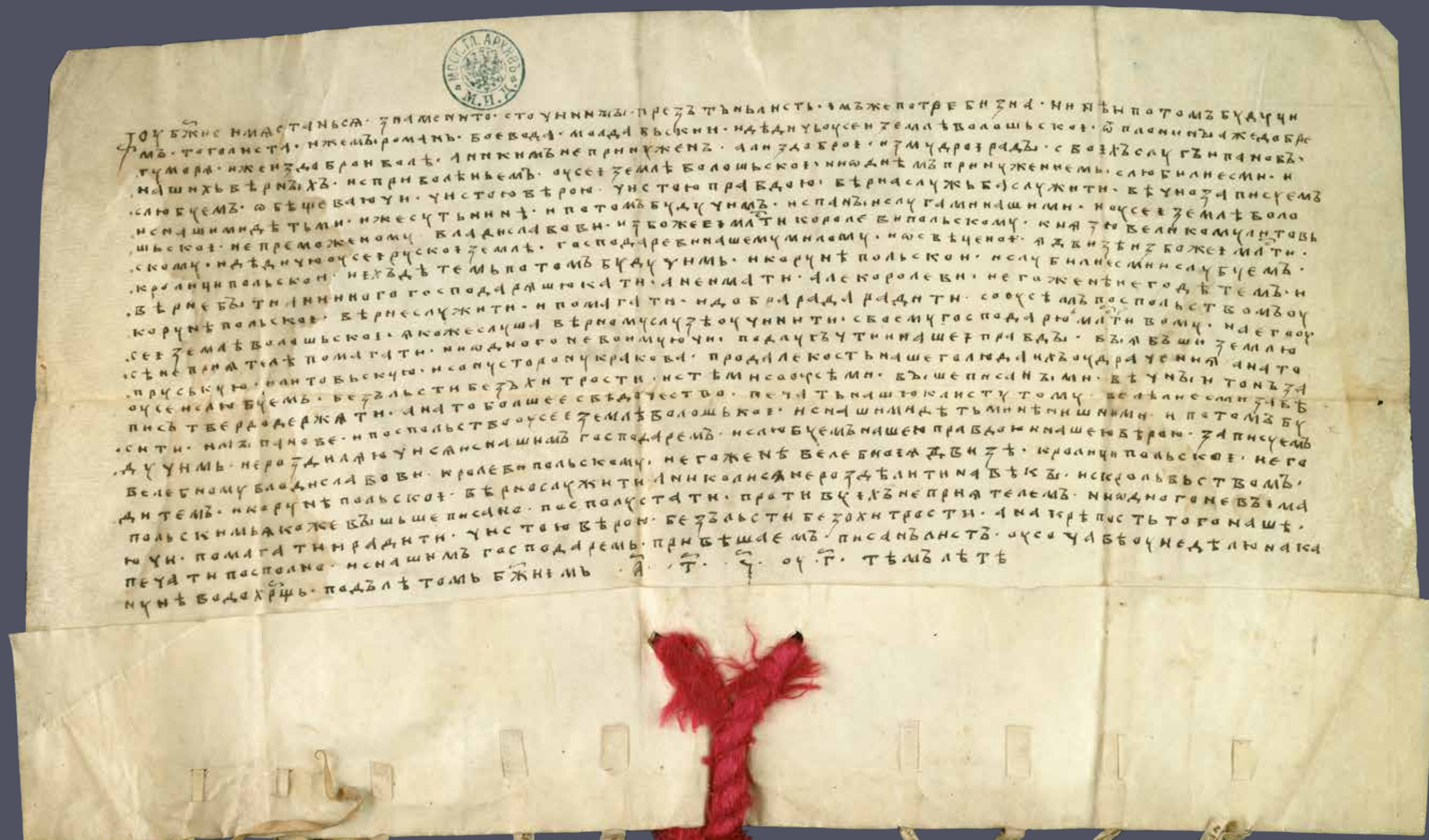
↑ **Zygmunt I Stary, król polski, składa zobowiązania na rzecz Królestwa i poddanych, po dokonanych przez stany Królestwa Polskiego jednomyślnym wyborze na króla polskiego jego syna, Zygmunta, i po jego koronacji, 26.03.1530.**
Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 1/1/0/4655

↑ **Pierwszy pokój toruński zawarty przez Władysława, króla polskiego, i Witolda, wielkiego księcia litewskiego, z Henrykiem von Plauen, wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego, 1.02.1411.**
Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 1/1/0/1062

Bona, królowa polska, składa stanom Rzeczypospolitej przyrzeczenie podobne jak jej małżonek, Zygmunt I Stary król polski, który pragnąc wyrazić swą wdzięczność za obiór i koronację ich syna Zygmunta na króla, przyrzekł im, że ten po dojściu do pełnoletności przysięgnie, iż zachowa wszelkie prawa i przywileje królestwa, Kraków, 2.04.1530.
Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/637/0/168

↑ **Akt hołdowniczy Romana I, hospodara mołdawskiego, wobec Jadwigi i Władysława Jagiełły, władców Polski i Litwy, 5.01.1393.**
Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 1/1/0/5330

Tłok pieczętny Augusta III Sasa.

W polu pieczęci herb Orzeł Biały. Na jego piersi owalna dwupolowa tarcza z herbami saskim i elektorskim Wettinów. Z obu stron godła, na wysokości nóg orła data 1750.

Archiwum Państwowe w Poznaniu,
sygn. 53/983/0/I/1

Herb Rzeczypospolitej z czasów dynastii Wazów.
Orzeł - herb Królestwa Polskiego na dokumencie króla Jana II Kazimierza Wazy z 1661 r. potwierdzającym ustawy cechu pasamoników i szmuklerzy miasta Starej Warszawy nadane przez poprzedników. Nad głową Orła korona, w szponach - kartusze z godłami cechów, zaś na piersi herb Wazów - Snopek.

Archiwum Państwowe w Przemyślu,
sygn. 56/142/0/1/89D

WOLNA ELEKCJA

Rzeczpospolita, złożona z Korony oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego, była w XVI-XVIII w. jednym z największych krajów europejskich. W epoce królów elekcyjnych tym, co szczególnie wyróżniało Rzeczpospolitą na tle Europy był ustrój demokratyczny, który zapewniał udział w sprawowaniu władzy całemu stanowi szlacheckiemu, tj. niemal 10% wszystkich mieszkańców kraju.

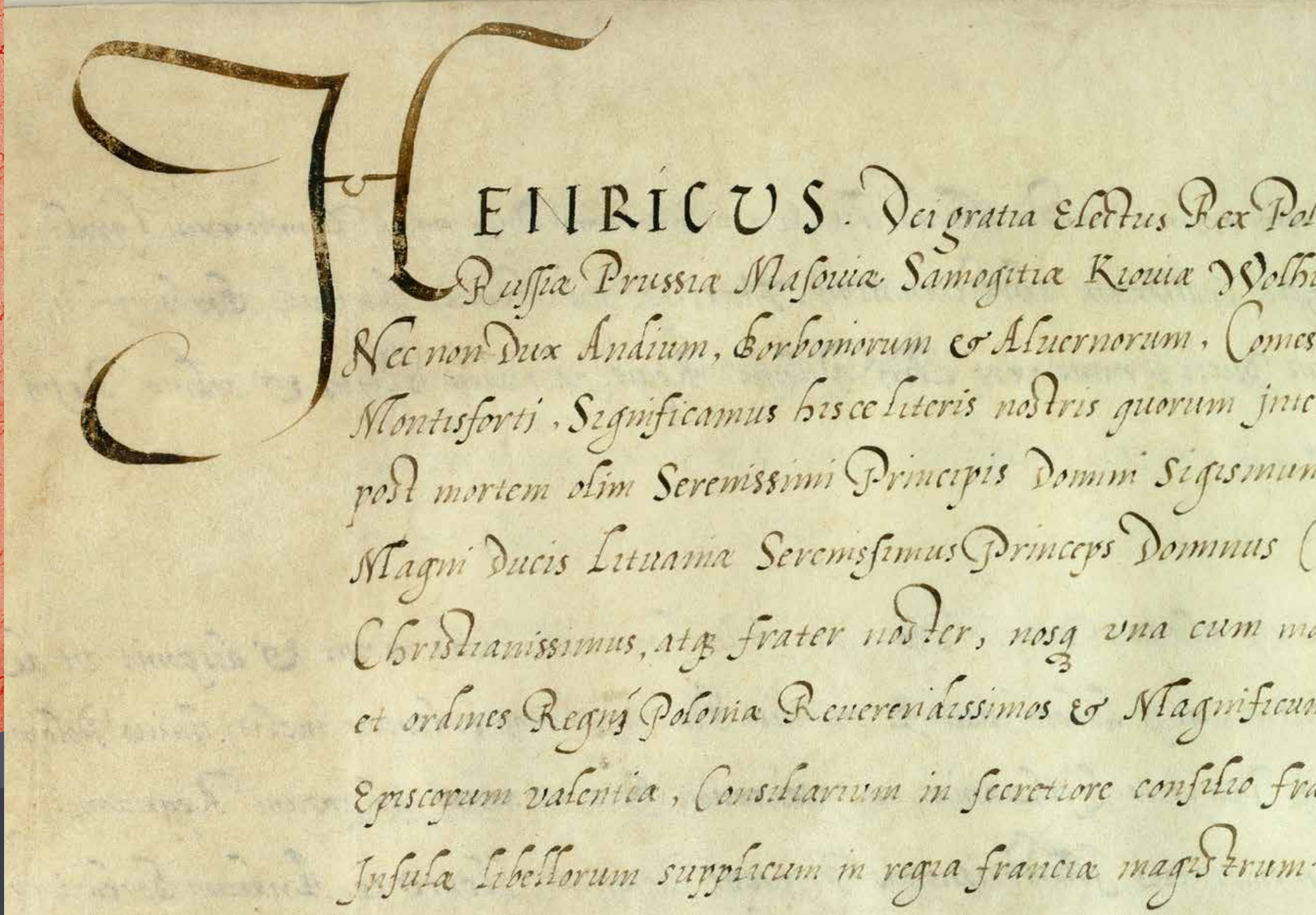
Po śmierci Zygmunta II Augusta, ostatniego Jagiellona, monarcha był wybierany przez ogół szlachty na zjazdach elekcyjnych. Pierwszym, wybranym w 1573 r. w ten sposób władcą, był Henryk III Walezy. Kolejnym królem elekcyjnym został książę siedmiogrodzki Stefan Batory. 4 maja 1576 r. potwierdził on prawa nadane Królestwu Polskiemu i Wielkiemu Księstwu Litewskiemu przez poprzedników oraz zobowiązał się m.in. do przestrzegania wszystkich praw uchwalonych na sejmach: elekcyjnym i koronacyjnym.

Elekcje władców polskich były jednymi z najważniejszych wydarzeń politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej od XVI do XVIII w., dlatego Austria, Francja, Rosja i Szwecja dbały o ich przebieg elekcji korzystny z punktu widzenia własnych interesów. Po śmierci Stefana Batorego wybrano w 1587 r. na tron polski Zygmunta Wazę. Wybór królewicza szwedzkiego był obroną polskiej racji stanu przed zakusami habsburskiego kontrkandydata, arcyksięcia Maksymiliana, który walczył o tron polski w kolejnych miesiącach. Ostatecznie Zygmunt III Waza został koronowany na króla w katedrze wawelskiej 27 grudnia 1587 r.

Zdecydowało to o dalszym kierunku polskiej polityki zagranicznej. Począwszy od pierwszej wojny północnej rozpoczęła się w Europie północnej i wschodniej zbrojna rywalizacja o władztwo nad Bałtykiem. Królowie elekcyjni z dynastii Wazów toczyli również walkę dyplomatyczną i zbrojną z Moskwą. Przejęcie przez Polskę dziedzictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego spowodowało konflikt z Turcją i chanatem krymskim.

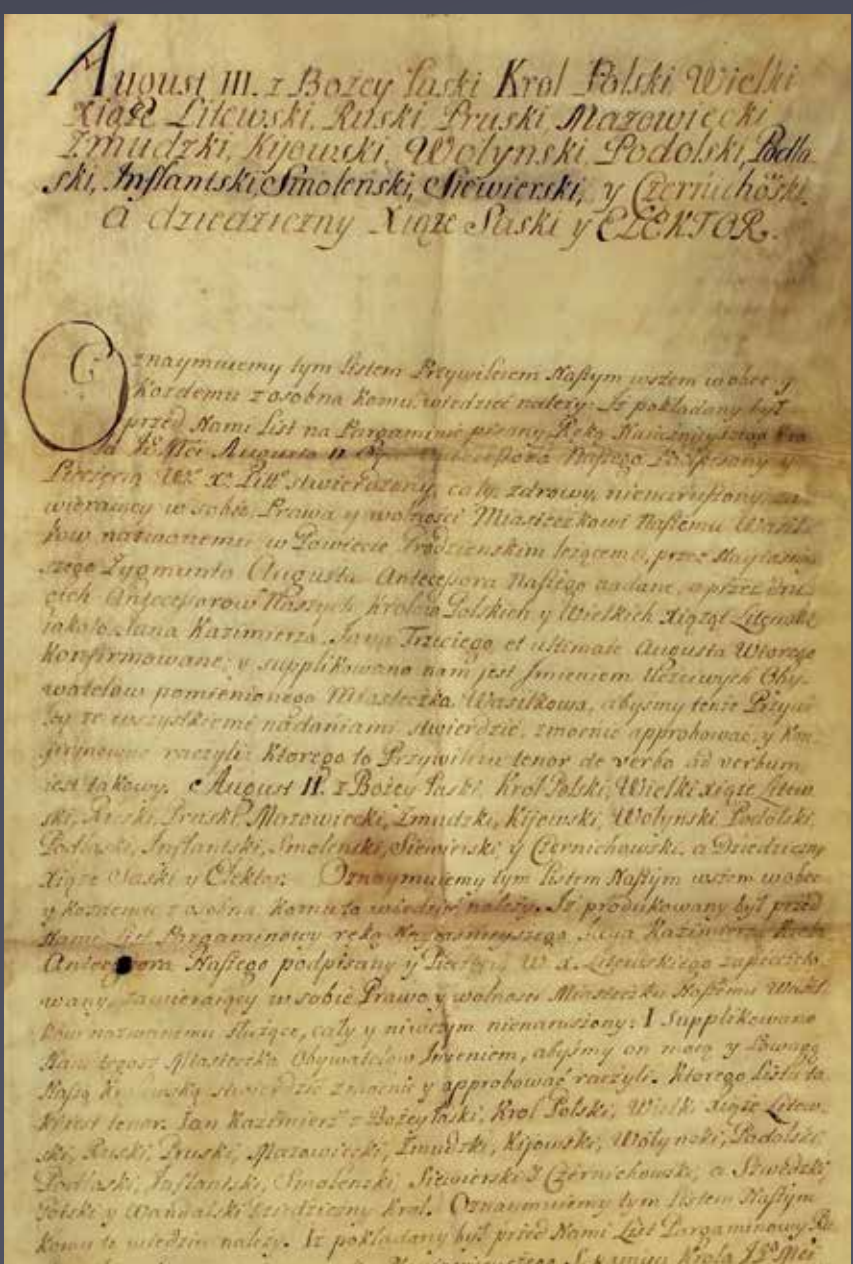
W II połowie XVII w. podjęto pierwsze próby reformy państwa, jednak plany ustanowienia elekcji vivente rege (za życia króla) i wzmocnienia władzy królewskiej nie powiodły się z powodu sprzeciwu magnaterii. Wielkie zwycięstwo nad Turkami pod Chocimiem (11 listopada 1673 r.) i śmierć króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego otworzyły hetmanowi wielkiemu koronnemu Janowi Sobieskiemu drogę do korony. Na tronie elekcyjnym zasiadł nie tylko znakomity wódz, lecz również wybitny mąż stanu. Po śmierci Jana III w 1696 r. odbyła się kolejna, burzliwa elekcja. Ostatecznie królem polskim został elektor saski Fryderyk August z dynastii Wettinów, który 15 września 1697 r., przyjmując imię August II, został koronowany w katedrze wawelskiej. Po śmierci w 1763 r. jego następcy, Augusta III Sasa, odbyła się ostatnia elekcja królewska w dziejach Rzeczypospolitej. O wyborze zadecydowała głównie caryca Katarzyna II. Zgodnie z jej wolą 7 września 1764 r. nielicznie zebrana szlachta dokonała, przy obecności wojsk rosyjskich, elekcji wskazanego przez imperatorową kandydata, który jako Stanisław August Poniatowski został koronowany 25 listopada 1764 r. w Warszawie.

Nowy król próbował zreformować pogrążone w kryzysie państwo, jednak Rosja nie godziła się na gruntowne zmiany ustrojowe i blokowała reformy. Po pierwszym rozbiórze Polski (1772 r.) podjęto kolejną próbę ratowania państwa. W 1788 r. rozpoczął działalność Sejm Wielki, zaś w 1791 r. uchwalono Konstytucję 3 Maja. Niestety, konstytucja i cały dorobek Sejmu Wielkiego zostały obalone w wyniku zbrojnej interwencji rosyjskiej. W 1793 r. nastąpił drugi rozbiór Polski, zaś po upadku insurekcji kościuszkowskiej, w 1795 r. nastąpił trzeci rozbiór. Skończyła się epoka królów elekcyjnych. Polska zniknęła na 123 lata z mapy Europy.

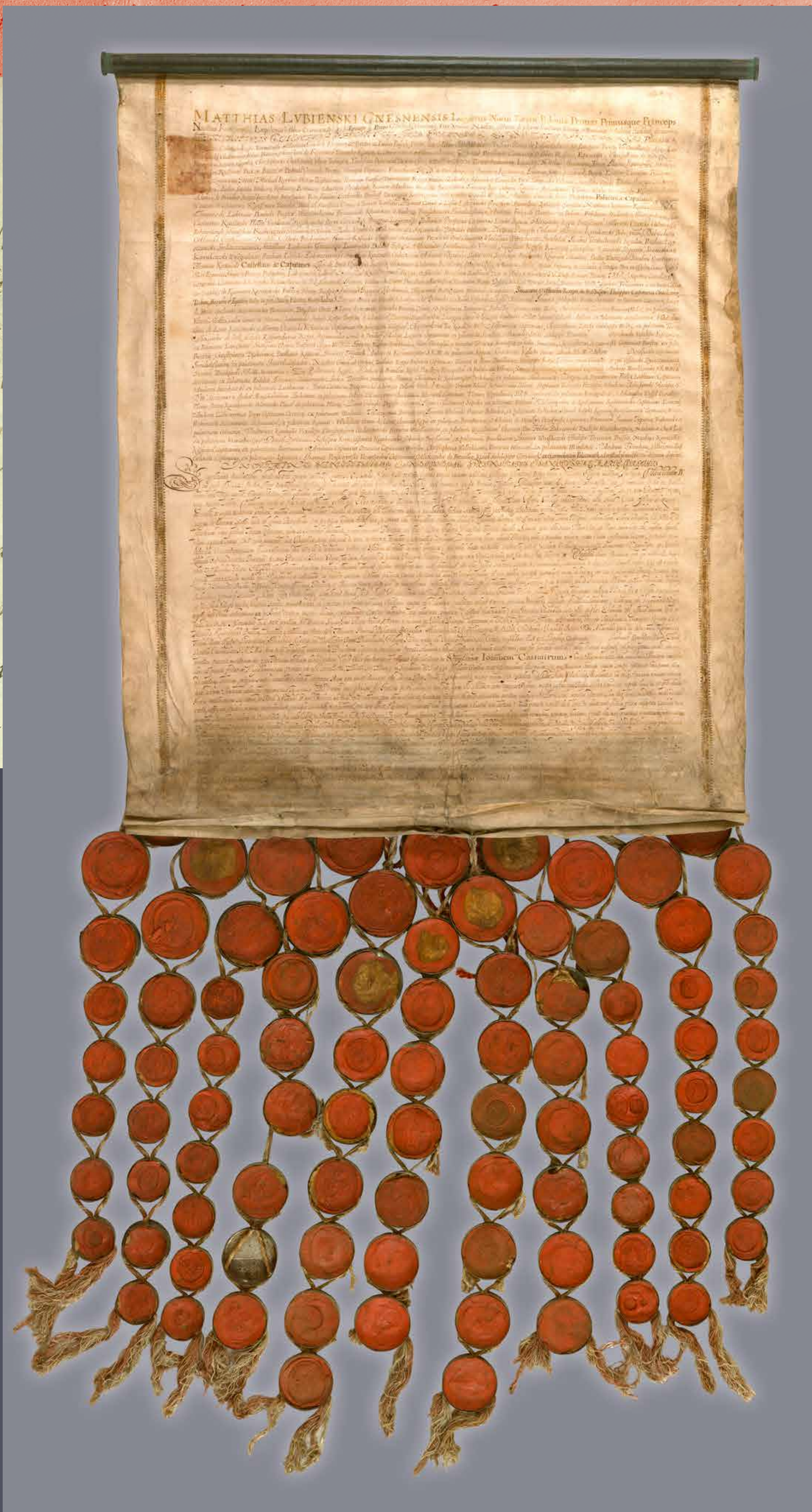
Henryk III Walezy, obrany król polski, potwierdza tekst zobowiązań uzgodnionych podczas sejmiku elekcyjnego przez swoich posłów, które ma wypełnić w związku ze swoim wyborem w drodze wolnej elekcji na króla polskiego. Pacta conventa przygotowane przez przedstawicieli sejmiku i senatu Rzeczypospolitej obejmowały nie tylko zobowiązania prawne nowo wybranego króla, lecz również jego postulaty w dziedzinie polityki gospodarczej i kulturalnej, Paryż, 10.09.1573.

Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 1/1/0/4468

Maciej Łubieński, arcybiskup gnieźnieński, pozostali senatorowie duchowni i świeccy oraz posłowie z województw, ziem i powiatów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego zgromadzeni na sejmiku elekcyjnym podają do wiadomości publicznej, że Jan Kazimierz [Waza], dziedziczny król szwedzki i król wiczy polski, został wybrany w dniu 17.11.1648 r. na króla polskiego, Warszawa, 20.11.1648

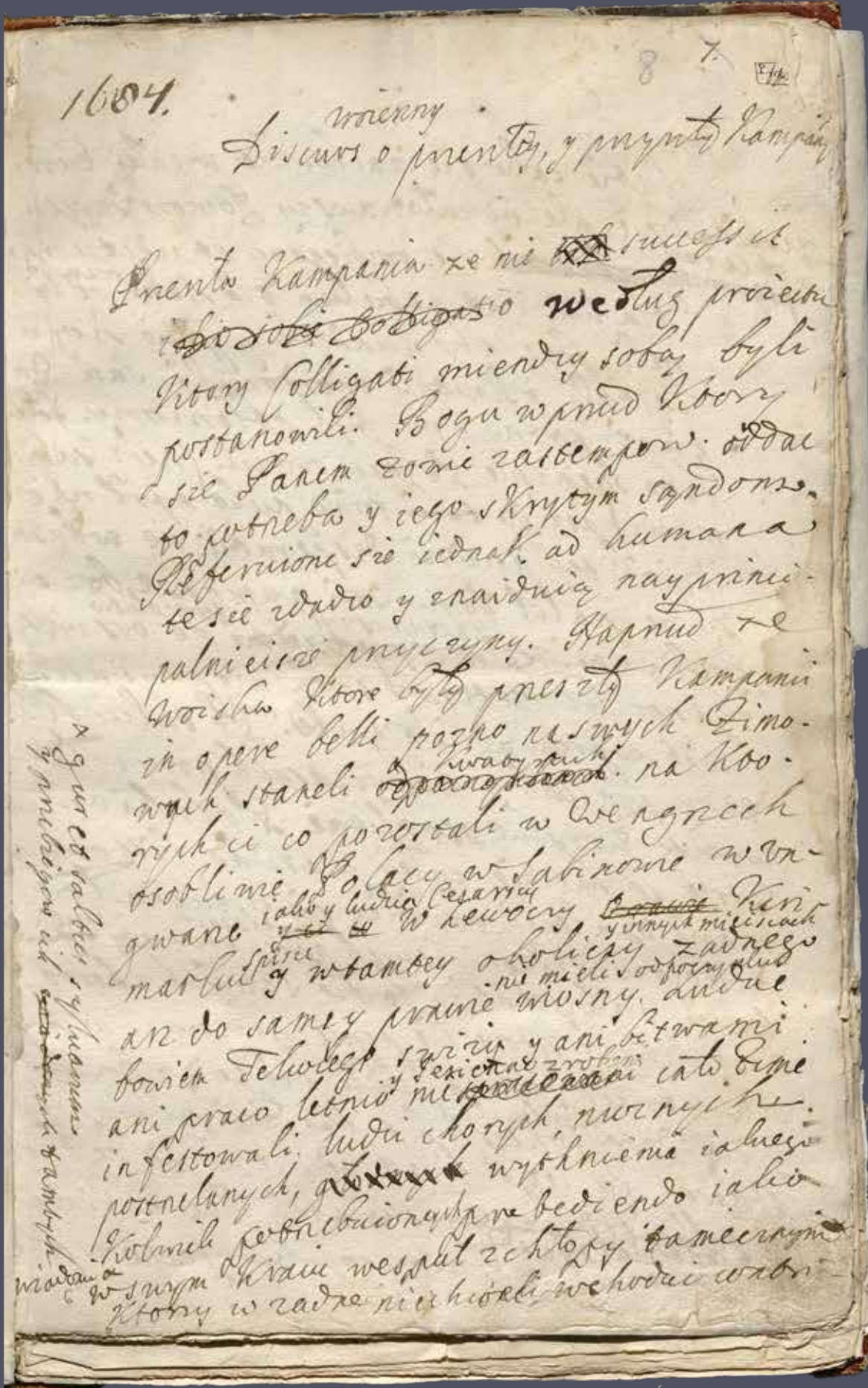
Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 1/1/0/5634

Potwierdzenie przez Augusta III, króla polskiego, praw i wolności miasta Wasilkowa, Warszawa, 26.05.1750

August III potwierdza prawa i wolności nadane przez króla Zygmunta II Augusta w 1566 r. Nazwa Wasilków po raz pierwszy pojawiła się w źródłach w 1524 r., czterdzieści lat później rozwój osady był na tyle silny, że 8.12.1566 Zygmunt II August wystawił przywilej, w którym lokował Wasilków jako miasto. Przywilej lokacyjny był później kilkakrotnie potwierdzany, jedną z takich konfirmacji, ostatnią, jest dokument Augusta III.

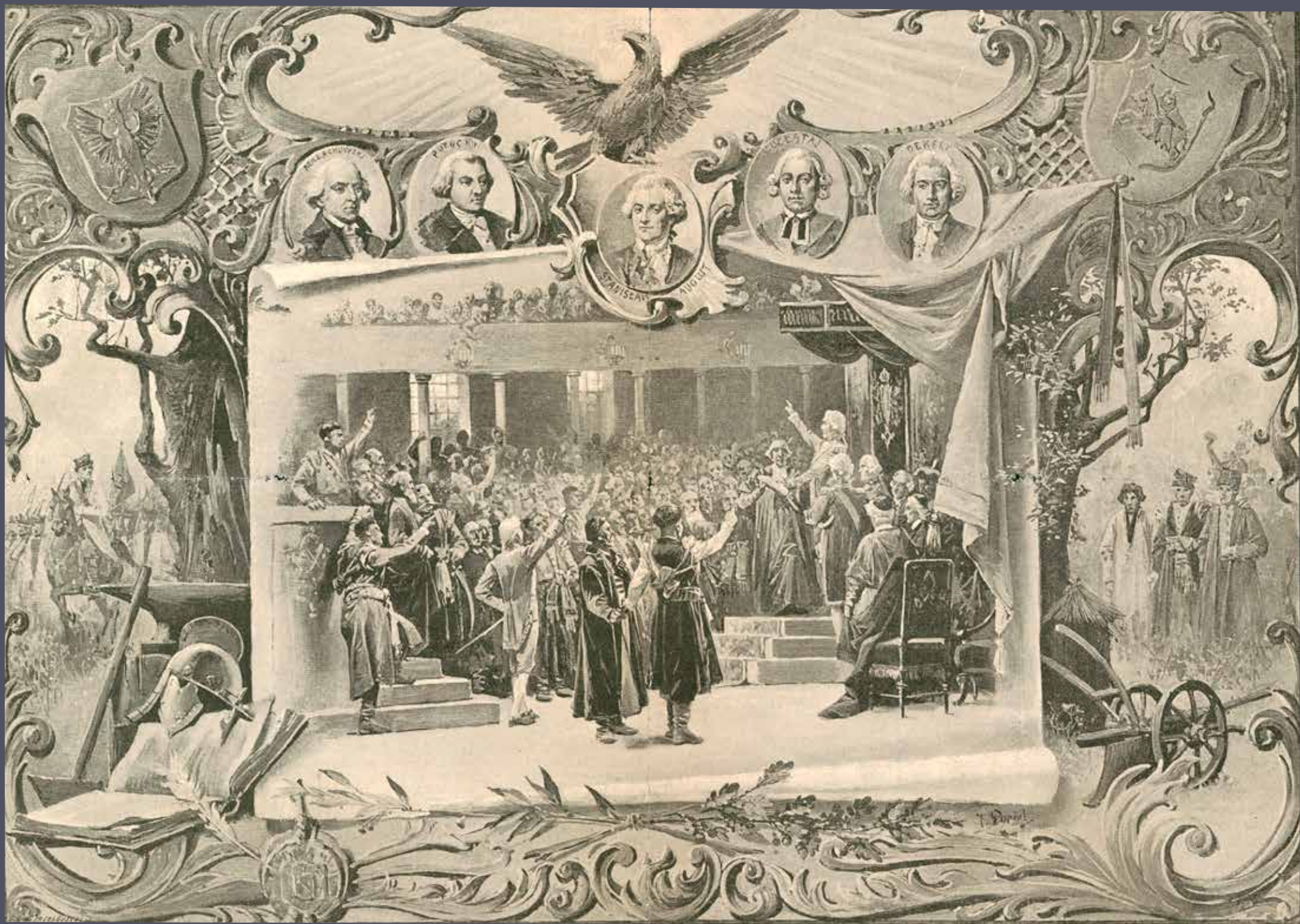
Archiwum Państwowe w Białymstoku, sygn. 4/1/0/3

Napisany własnoręcznie przez króla Jana III „Dyskurs wojenny o przeszłej i przyszłej kampanii”.

Król opisuje działania wojenne wojsk polskich, weneckich i cesarskich przeciw Turkom ze wskazaniem przyczyn, dla których kampania z 1684 r. nie powiodła się. Ta nieudana wyprawa nie zniechęciła króla, który – w odpowiedzi na życzenie papieża – opracował w grudniu 1684 r. własnoręczne sprawozdanie z tej kampanii, zwanej żwaniacką.

Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 1/335/0/51

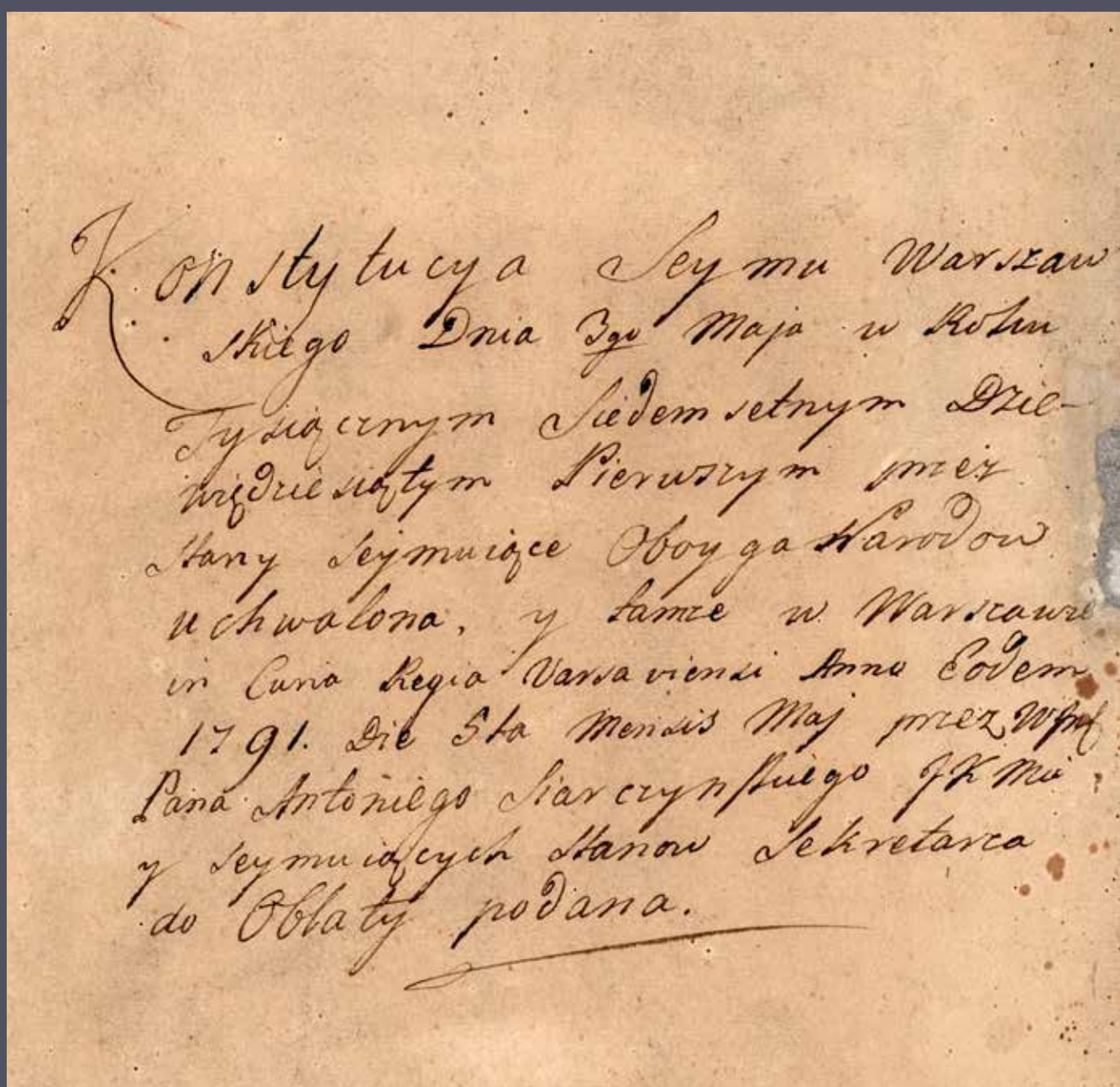
Rycina pt. „Zaprzysiężenie Konstytucji 3-go Maja 1791-go roku”, przedstawiająca autorską wizję momentu zaprzysiężenia konstytucji

Archiwum Państwowe w Radomiu, sygn. 58/51/0/67

Konstytucja Sejmu Warszawskiego z dnia 3 Maja 1791 r.

Ustawa Rządowa regulująca w 11 punktach ustrój prawny monarchii dziedzicznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Archiwum Państwowe w Łodzi, sygn. 539/564/0/129

Pamięć o czynach Jana III Sobieskiego była elementem żywej ciągłości pokoleń w epokę Oświecenia. Żyli wtedy jeszcze ludzie, którzy pamiętali okres rządów wielkiego króla i snuli o nim opowieści. Spory wpływ na kształtowanie wyobrażeń o czasach Jana III wywierały utwory literackie. Spośród nich absolutnym bestsellerem było dziełko Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego pt. „Janina, albo historia o Janie III, królu polskim” wydane w 1739 r. Jego egzemplarz znajdował się w bibliotece każdego wykształconego człowieka, interesującego się historią i przeszłością.

Do dziś zachowały się trzy oryginalne rękopiśmienne egzemplarze Konstytucji 3 Maja. Wszystkie przechowywane są w zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych. Co roku 3 maja AGAD organizuje pokaz otwarty jednego z tych oryginalnych rękopisów.

Defilada oddziałów powstańców wielkopolskich
przed Naczelną Radą Ludową na Placu Wolności
Poznaniu, styczeń 1919 r.

Archiwum Państwowe w Poznaniu,
sygn. 53/884/0/8/403

Autograf Tadeusza Kościuszki, 1794 rok
Archiwum Główne Akt Dawnych,
sygn. 1/11/0/270, s. 32

POD ZABORAMI

Insurekcja 1794 r. pod wodzą Tadeusza Kościuszki nie powstrzymała zapędów zaborców. Układ z 1795 r. pomiędzy Rosją, Austrią i Prusami doprowadził do zniknięcia Polski z mapy Europy na ponad 100 lat. Na mocy porozumień Rosjanie zajęli ziemie na wschód od rzek Bug i Niemen, Austriacy – ziemię lubelską, a Prusakom przypadło w udziale Mazowsze, część Podlasia, Litwy i Śląska. Zobowiązano się nie używać nazwy „Królestwo Polskie” w oficjalnej tytulaturze władców, co miało symbolicznie podkreślić wymazanie naszej Ojczyzny z kart dziejów. Po abdykacji ostatni król polski, Stanisław August Poniatowski, zmarł 12 lutego 1798 r. w Petersburgu.

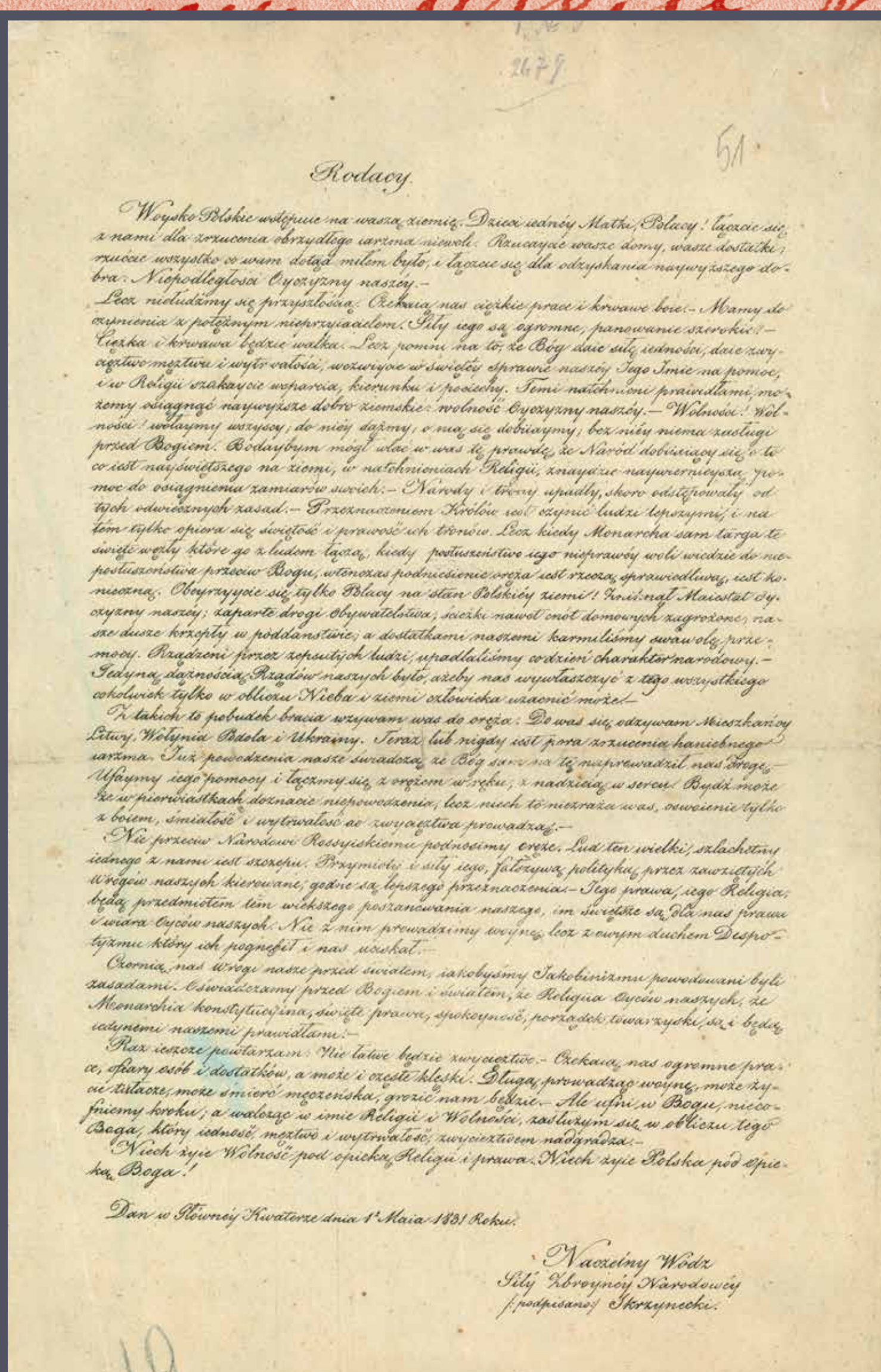
Przymusowe łączenie ziem polskich z państwami zaborców poprzez zmiany administracyjne, prawne, ekonomiczne, a także w obszarze religii i kultury, zwane germanizacją i rusyfikacją, przebiegały w zróżnicowanym tempie. Ich ślady znajdujemy do dziś w archiwach – w XIX i XX-wiecznych dokumentach urzędowych, pisanych najczęściej w języku niemieckim i rosyjskim, odbijających specyfikę kancelarii rosyjskiej, austriackiej i pruskiej.

Formy sprzeciwu wobec zaborców były czasem symboliczne, jak strój żałobny polskich dam, podkreślający niewolę narodową, czy wóz Drzymały obrazujący nieustępliwość w obliczu dyskryminacji Polaków. Podejmowano też aktywne działania oświatowe (założono Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Towarzystwo Pomocy Naukowej Karola Marcinkowskiego, Czytelnię dla Kobiet), dobroczynne (powołano Towarzystwo Dobroczynności Dam Polskich, ochronki dla sierot), kulturalne (rozkwitła twórczość Bolesława Prusa, Marii Konopnickiej, Elizy Orzeszkowej), polityczne i konspiracyjne. Szczególnie te ostatnie ukierunkowały Polaków na drogę walki zbrojnej.

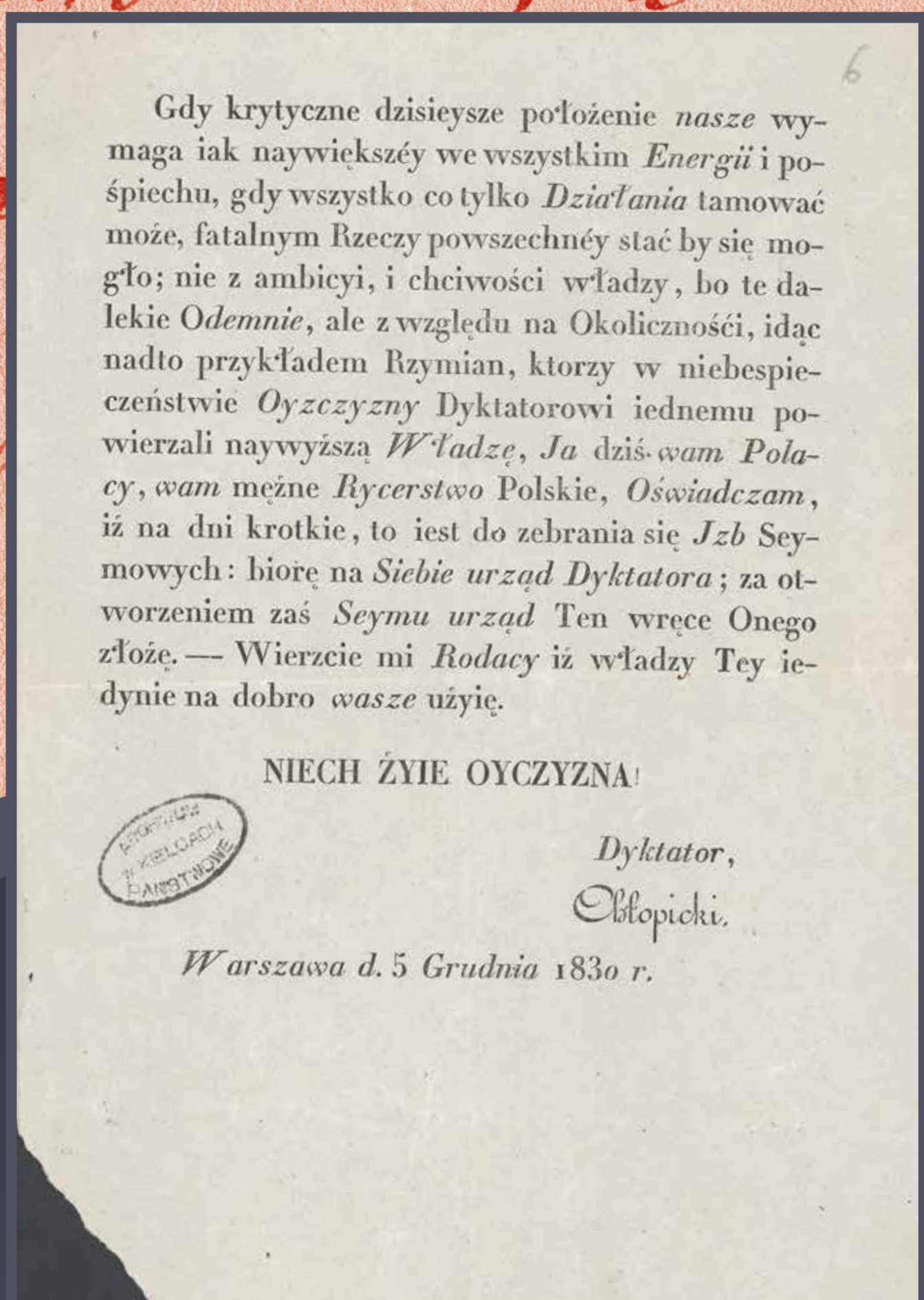
Pierwsze szanse na odzyskanie niepodległości pojawiły się wraz z Napoleonem Bonaparte. Na mocy pokoju w Tylży, zawartego w 1807 r. z Rosją i Prusami, z ziem drugiego i trzeciego zaboru pruskiego (a po 1809 r. także z części zaboru austriackiego) zostało utworzone Księstwo Warszawskie. Istniało zaledwie osiem lat, ale równocześnie z decyzją o jego likwidacji na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego utworzono Wolne Miasto Kraków, Wielkie Księstwo Poznańskie (podległe Prusom) i Królestwo Kongresowe. Choć niesuwerenne twory te zapewniały namiastkę oddzielenia od państw zaborców.

Rządzone przez cara Aleksandra I Królestwo Kongresowe stopniowo traciło swoje swobody na rzecz Rosji. Sposobem na przeciwstawienie się tym działaniom i pełne odzyskanie niepodległości stały się planowane przez działaczy konspiracyjnych powstania: listopadowe (1830-1831) i styczniowe (1863-1864). Oba, zakończone dotkliwymi klęskami, zaowocowały jeszcze surowszymi represjami i falami przymusowego opuszczania zaborów przez przywódców i uczestników powstań, tzw. Wielką Emigracją. Wśród wybitnych działaczy emigracyjnych można wymienić: Joachima Lelewela, Adama Jerzego Czartoryskiego, Jana i Jadwigę Działyńskich, a także literatów: Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego i Zygmunta Krasińskiego.

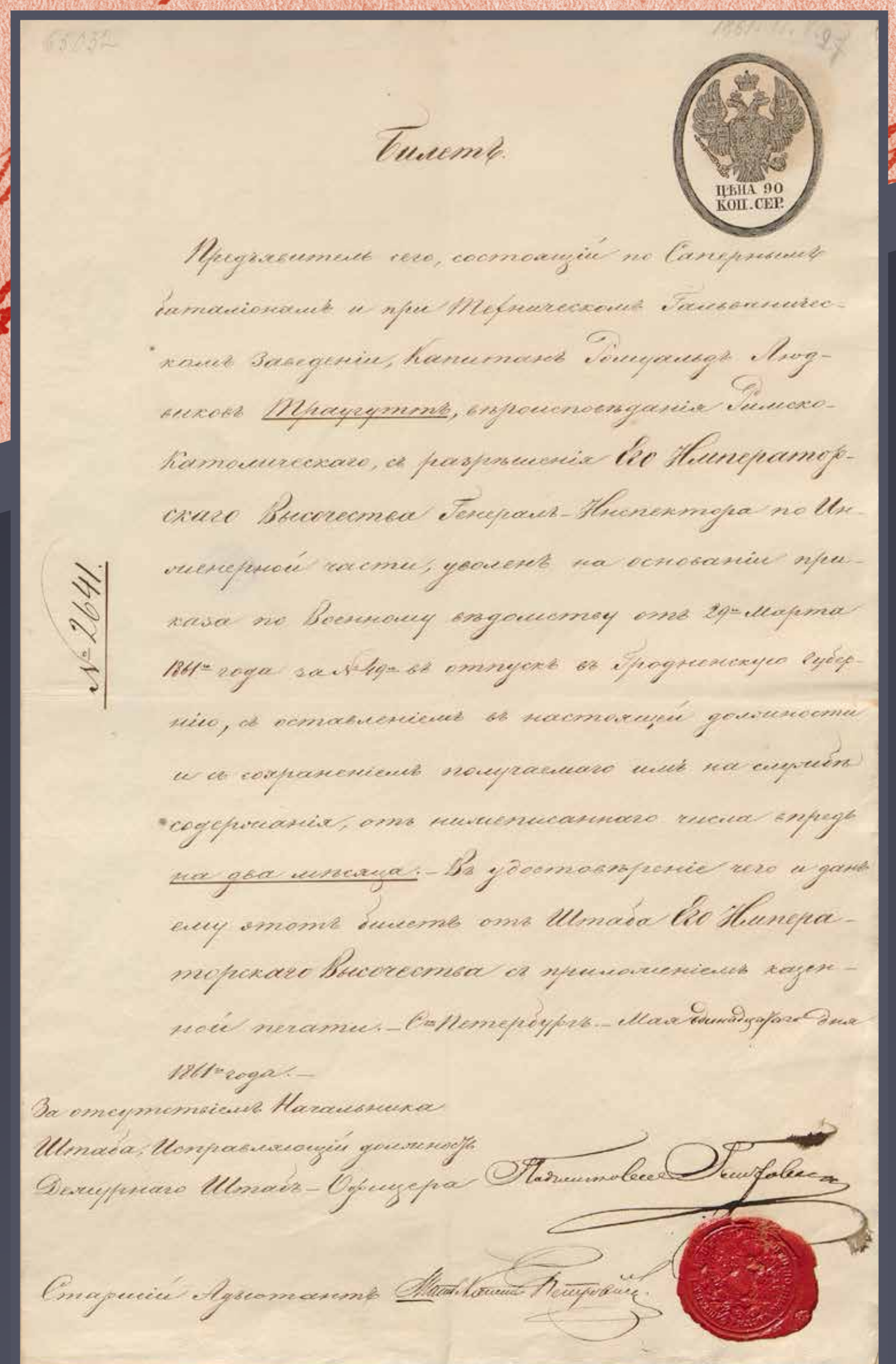
Polska odzyskała niepodległość po zakończeniu Wielkiej Wojny w 1918 r., a o jej granice walczone jeszcze w kolejnych powstaniach. Rozpoczął się też żmudny proces przywracania jednoci rozdzielonym częściom naszej Ojczyzny.

List do rodaków autorstwa Naczelnego Wodza Siły Zbrojnej Narodowej gen. Jana Zygmunta Skrzyneckiego, 1.05.1831
Archiwum Państwowe w Radomiu, sygn. 58/698/0/4

Oświadczenie generała Józefa Chłopickiego o objęciu urzędu dyktatora powstania listopadowego, 5.12.1830
Rozpoczynając 29.11.1830 powstanie w Warszawie przysiężeni podchorążowie tuż po wybuchu pierwszych walk podjęli poszukiwania przywódcy, który mógłby pokierować powstaniem. Dowództwo wojsk polskich objął generał Józef Chłopicki, który w Warszawie oświadczył, iż przyjmie urząd dyktatora z uwagi na niebezpieczeństwo ojczyzny i będzie sprawował go do chwili zebrania się izb sejmowych.
Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 21/288/0/2/57

Akt („bilet”) przyznania kapitanowi Romualdowi Trauguttowi dwóch miesięcy urlopu, w czasie służby późniejszego dyktatora powstania styczniowego w rosyjskim batalionie saperskim, Petersburg, 11.05.1861 (starego stylu).
Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 1/391/0/0862

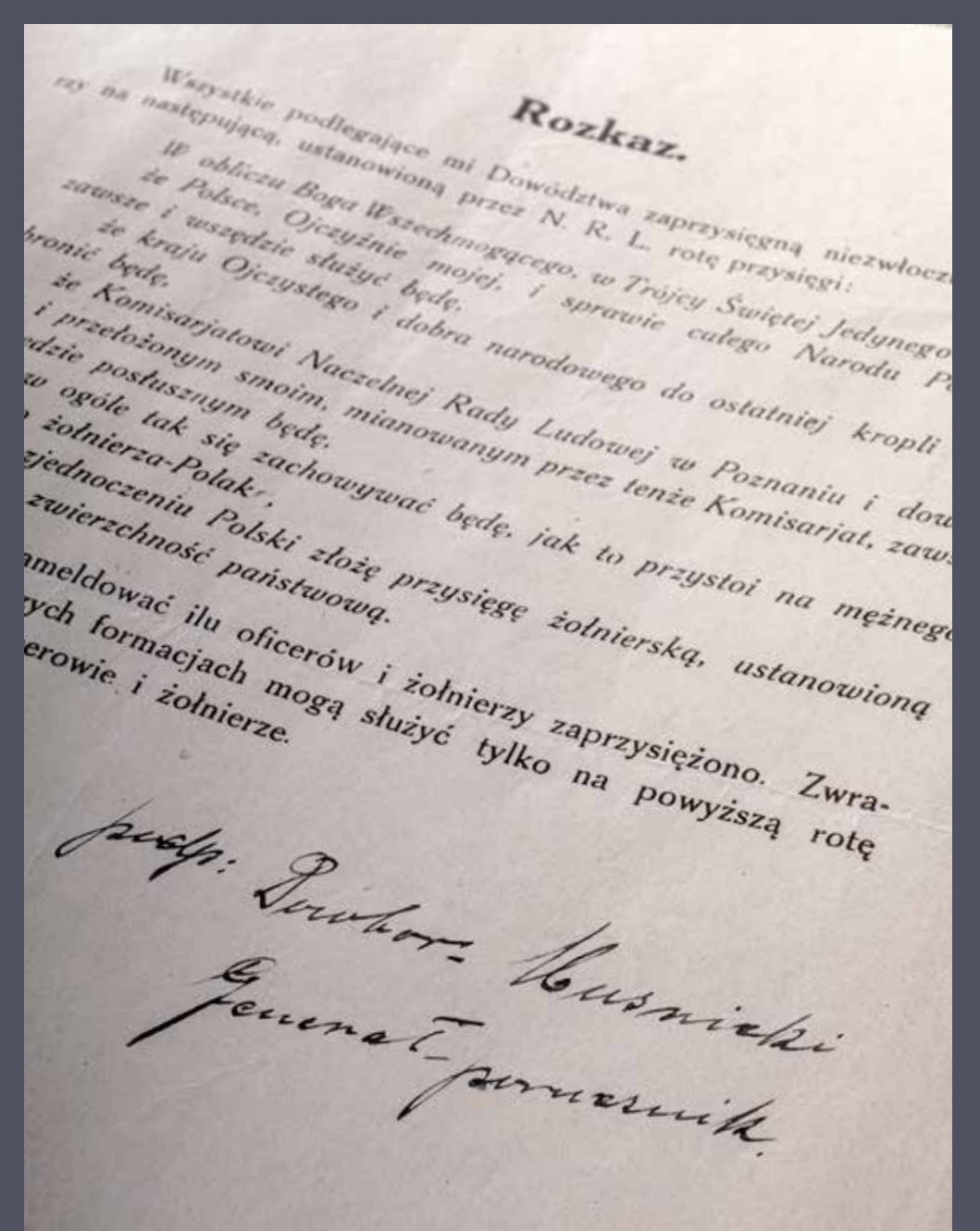
Tableau, zbiorowa fotografia uczestników powstania listopadowego
Reprodukacja fotograficzna tableau z wizerunkami uczestników powstania listopadowego zatytułowana „Za Naszą i Waszą Wolność 1830-1”, wykonana przez zakład fotograficzny Szuberta Avita w Krakowie prawdopodobnie w latach 1863-1893. Opracowanie graficzne Walery Eljasz Radzikowski.
Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 21/1125/0/1

Portret przedstawiający Tadeusza Kościuszkę w okresie walk o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Pocztówka
Archiwum Państwowe w Łodzi, sygn. 39/606/0/0-I K/5

Patent królewski w sprawie utworzenia Wielkiego Księstwa Poznańskiego, 1815 rok
Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/290/0/1.1/1

Rozkaz gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego, dowódcy Sił Zbrojnych Polskich w byłym zaborze pruskim, 1919 rok
Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 53/1144/0/1

Maria Tyszkiewicz ubrana w strój nawiązujący do żałoby narodowej (1880-1910).
Na odwrocie zdjęcia napis: Maria z Lubomirskich Władysławowa Tyszkiewiczowa. Fotografię wykonał Jan Mieczkowski.
Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 35/71/0/1.1/4

1 października 2021 r. Sejm RP przyjął ustawę powołującą święto państwowe – Narodowy Dzień Zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego. Celem tego święta jest upowszechnienie wiedzy o tym zwycięskim zrywie niepodległościowym.

„Klepsydry” weteranów powstania styczniowego oraz materiały związane z upamiętnianiem tych tragicznych wydarzeń w historii naszego kraju, m.in. dokumenty dotyczące szczątków płk. Dionizego Czachowskiego, naczelnika wojennego województwa sandomierskiego, które ostatecznie złożono w kościele przy klasztorze oo. bernardynów w Radomiu.

W wyniku tzw. gorączki brazylijskiej do Brazylii przybyło ponad 100 tys. emigrantów z Prus, Galicji i Królestwa Polskiego, głównie chłopów. Pierwsi emigranci z ziem polskich pojawili się w Brazylii już na początku II połowy XIX w.

Józef Piłsudski i Ignacy Jan Paderewski
w drodze na uroczystość otwarcia Sejmu
Ustawodawczego, Warszawa, 10.02.1919

Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/682/0/4/365

II RZECZPOSPOLITA I BOHATEROWIE NIEPODLEGŁEJ

Pierwsza wojna światowa doprowadziła ostatecznie do rozpadu porządku europejskiego z początku XX w. Upadły państwa wielonarodowe, narody dążące do odzyskania niepodległości wyzwoliły się, niektóre zjednoczyły, a na mapie kontynentu powstały nowe państwa, w tym ponownie niepodległa Polska. O granice odrodzonego państwa przyszło walczyć zarówno na polach bitewnych, jak i w salach obrad konferencji pokojowej. Polskę na konferencji w Paryżu reprezentowali premier Ignacy Jan Paderewski oraz Roman Dmowski, przywódca Komitetu Narodowego Polskiego. Wspierało ich kilku polityków i uczonych, wchodzących w skład polskiej delegacji.

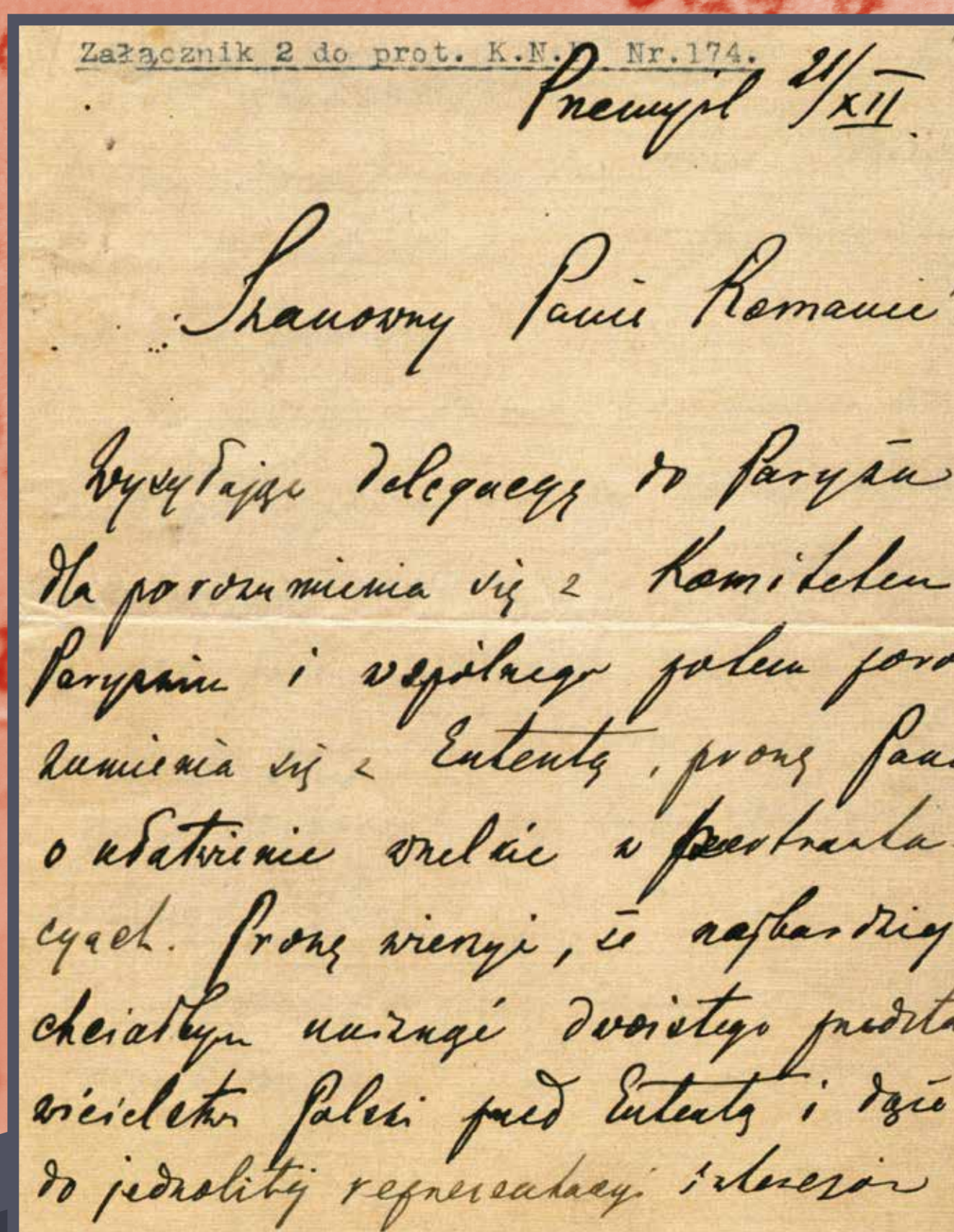
Jeszcze przed definitywnym ustaleniem przebiegu granic postulaty dotyczyły Galicji i Śląska Cieszyńskiego z dawnego zaboru austriackiego, Królestwa Polskiego, obszarów historycznej Litwy z Wilnem, Kownem, Mińskiem oraz Wołynia z dawnego zaboru rosyjskiego, a także Wielkopolski, Śląska Opolskiego oraz Warmii i Mazur z dawnego zaboru pruskiego. Tereny te zostały w większości przy Polsce. Traktat Wersalski oddawał Polsce Poznańskie oraz większą część Prus Królewskich. Utworzone zostało Wolne Miasto Gdańsk. Kwestii tego, jak będzie wyglądała granica wschodnia, nie rozstrzygnięto podczas obrad w Paryżu. Od listopada 1918 r. trwały walki między wojskami polskimi a ukraińskimi o wschodnią część Galicji. O zwycięstwie polskim zdecydowało przybycie wojsk pod dowództwem gen. Józefa Hallera. We wrześniu 1919 r. podpisano rozejm.

Po klęsce Niemiec, Rosja bolszewicka wypowiedziała traktat brzeski. W połowie listopada 1918 r. Armia Czerwona ruszyła na Zachód w celu rozszerzenia rewolucji na kraje europejskie. Tamę temu pochodowi postawiły wojska polskie, zmuszając oddziały bolszewickie do odwrotu spod Warszawy w 1920 r. Wojnę polsko-bolszewicką zakończył traktat pokojowy w Rydze, podpisany 18 marca 1921 r.

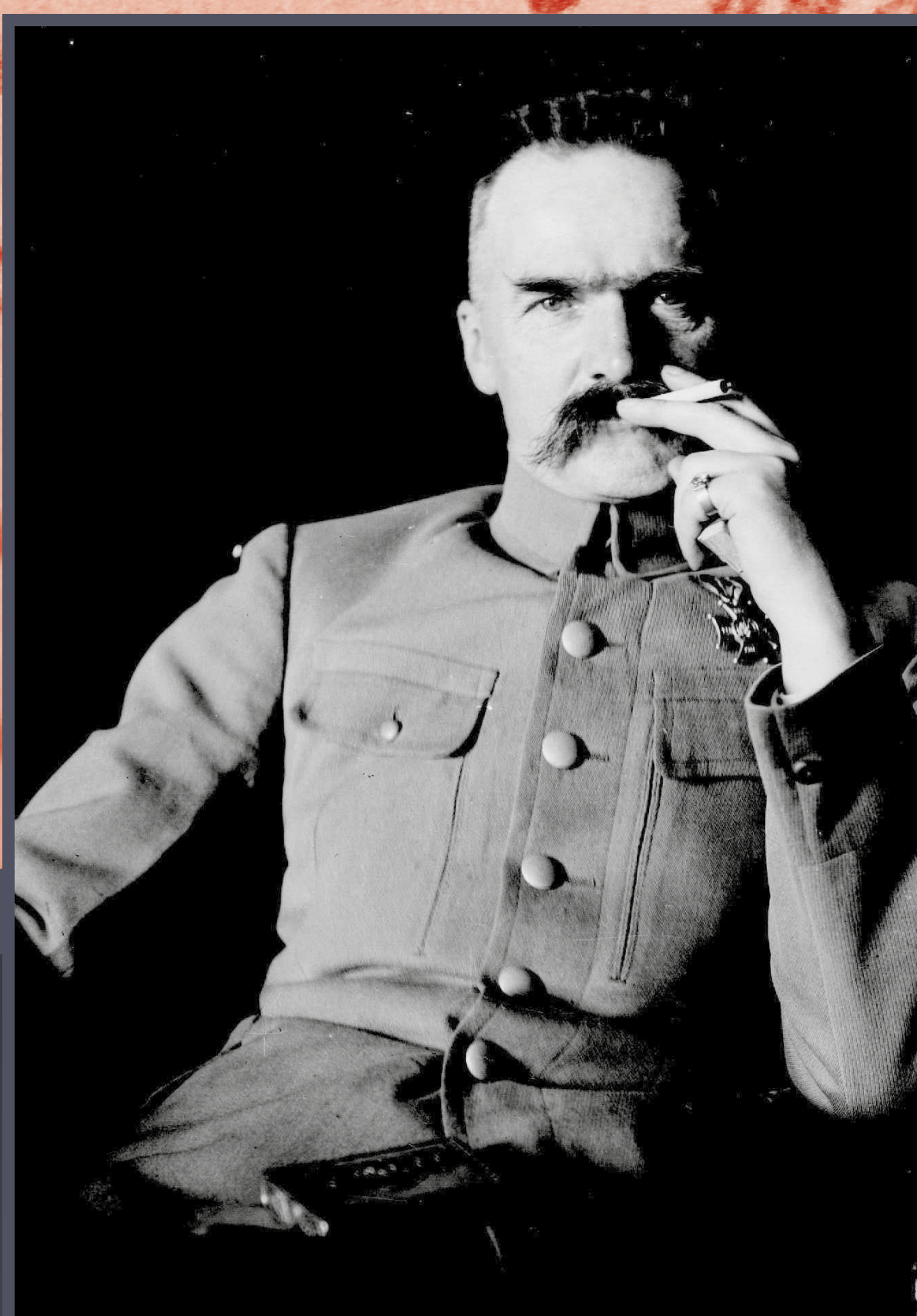
O losach Górnego Śląska przesądziła ostatecznie decyzja Rady Ligi Narodów, podjęta 12 października 1921 r., m.in. pod wpływem trzech powstań śląskich z lat 1919–1921. W wyniku głosowania plebiscytowego z 11 lipca 1920 r. Warmia i Mazury pozostały w Prusach Wschodnich, a Polsce przypadły jedynie niewielkie skrawki terytorium na Mazurach i nad Wisłą. Konflikt o Śląsk Cieszyński rozstrzygnęły mocarstwa Koalicji, przyznając Czechosłowacji większą część Śląska Cieszyńskiego (tzw. Zaolzie) oraz Spiszu i Orawy.

W Warszawie wytworzył się centralny ośrodek władzy państwowej niepodległego państwa, a jego formalną podstawą był dekret Józefa Piłsudskiego z 14 listopada 1918 r. Na czele pierwszego rządu stanął Ignacy Daszyński, a następnie inny socjalista – Jędrzej Moraczewski. Rząd ten skoncentrował się na szybkim przygotowaniu i przeprowadzeniu demokratycznych wyborów do parlamentu. Projekt Dekretu o Ordynacji Wyborczej do Sejmu Ustawodawczego z 19 listopada 1918 r. to dokument przełomowy w historii państwa polskiego. Swym zasięgiem objął cały kraj. Wprowadzał czynne i bierne prawo wyborcze przysługujące obywatelom, bez względu na płeć, po ukończeniu 21 roku życia. Przyznaniem praw wyborczych kobietom Polska wyprzedziła wiele państw o ugruntowanym systemie rządów demokratycznych.

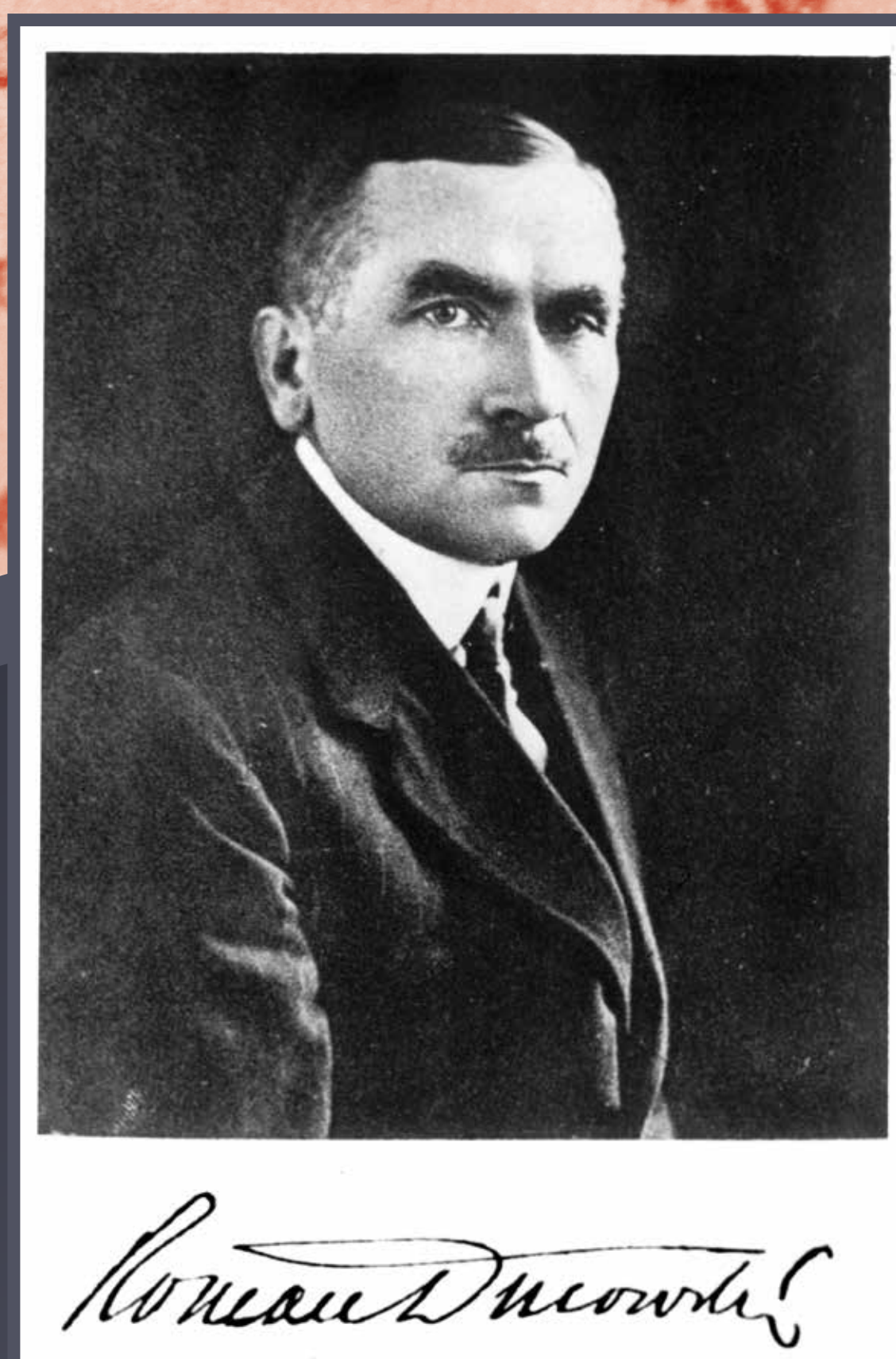
Tymczasowy rząd Moraczewskiego ustąpił miejsca rządowi Ignacego Jana Paderewskiego, który łączył funkcje premiera i ministra spraw zagranicznych. Nowy i następujący po nim rząd postawiły przed sobą bardzo ambitne zadania, których celem miała być normalizacja sytuacji w odrodzonym państwie. Przystąpiono do unifikacji kraju. Uchwalona została konstytucja, wprowadzająca jednolity porządek prawny. Przeprowadzono reformę walutową, której efektem była emisja polskiej waluty („złotego”), utworzenie Banku Polskiego, ustabilizowanie cen rynkowych. Budowa portu w Gdyni, stworzenie magistrali Katowice-Gdynia, powołanie Centralnego Okręgu Przemysłowego, to tylko niektóre ze zrealizowanych celów reformy gospodarczej. Unowocześnienie i podniesienie poziomu kształcenia przyniosła reforma szkolnictwa z 1932 r. ministra Janusza Jędrzejewicza.

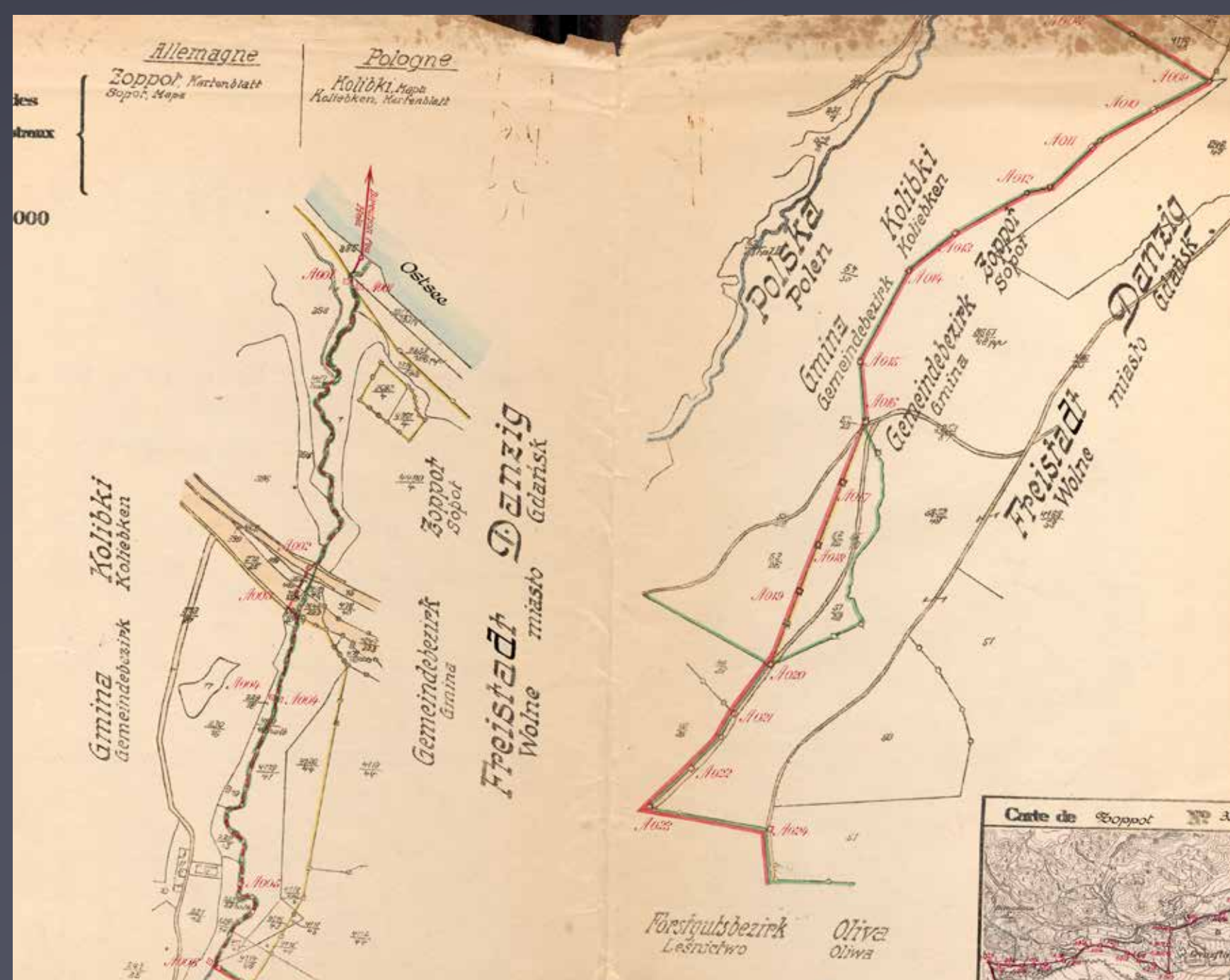
List Józefa Piłsudskiego do Romana Dmowskiego z 21.12.1918 r. w sprawie wyłonienia jednolitej reprezentacji państwa polskiego przed Ententą
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/39/0/2/2223

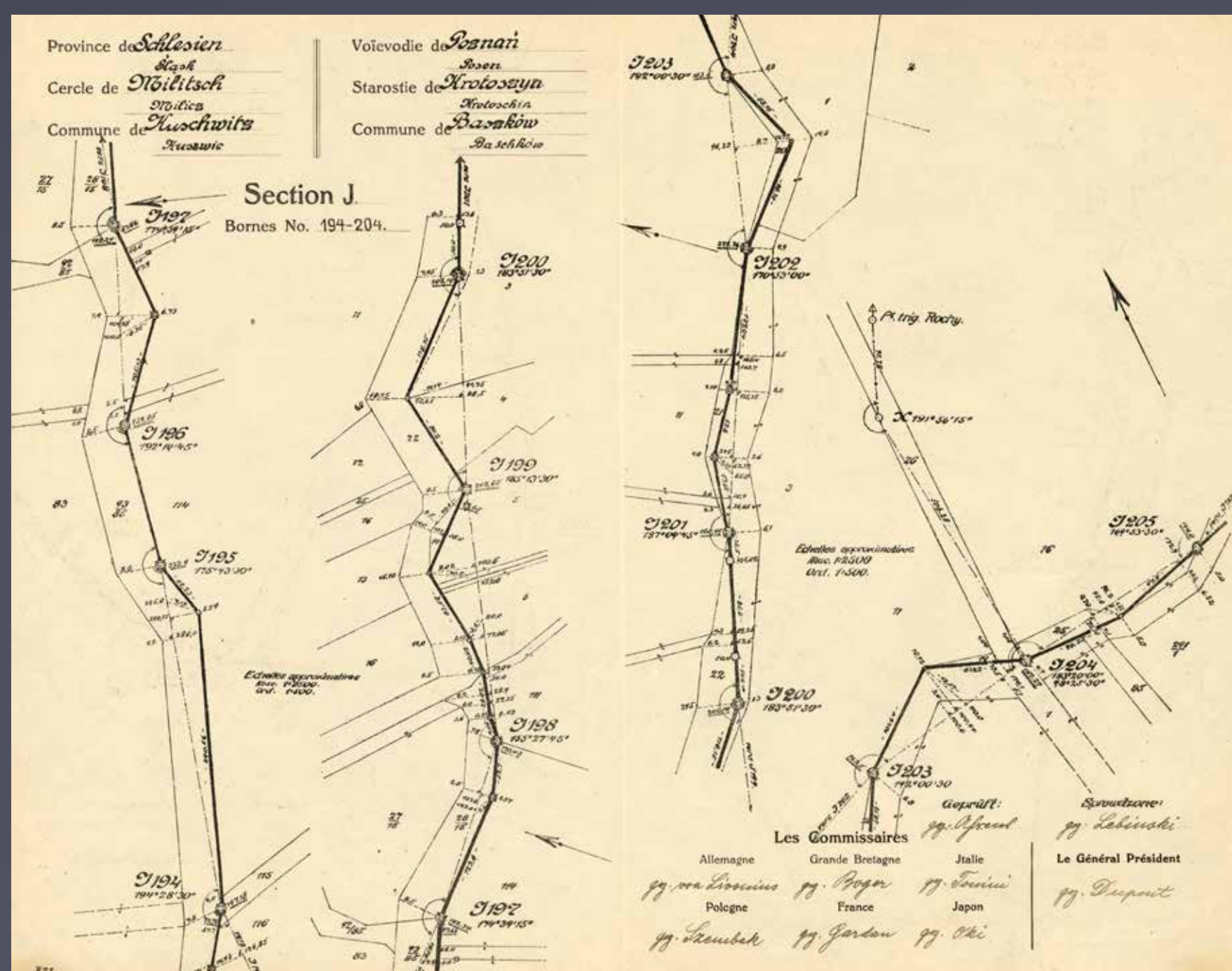
Józef Klemens Piłsudski, działacz niepodległościowy, Naczelnik Państwa, pierwszy marszałek Polski – fotografia portretowa
Archiwum Państwowe w Warszawie, sygn. 72/1630/0/X-2089

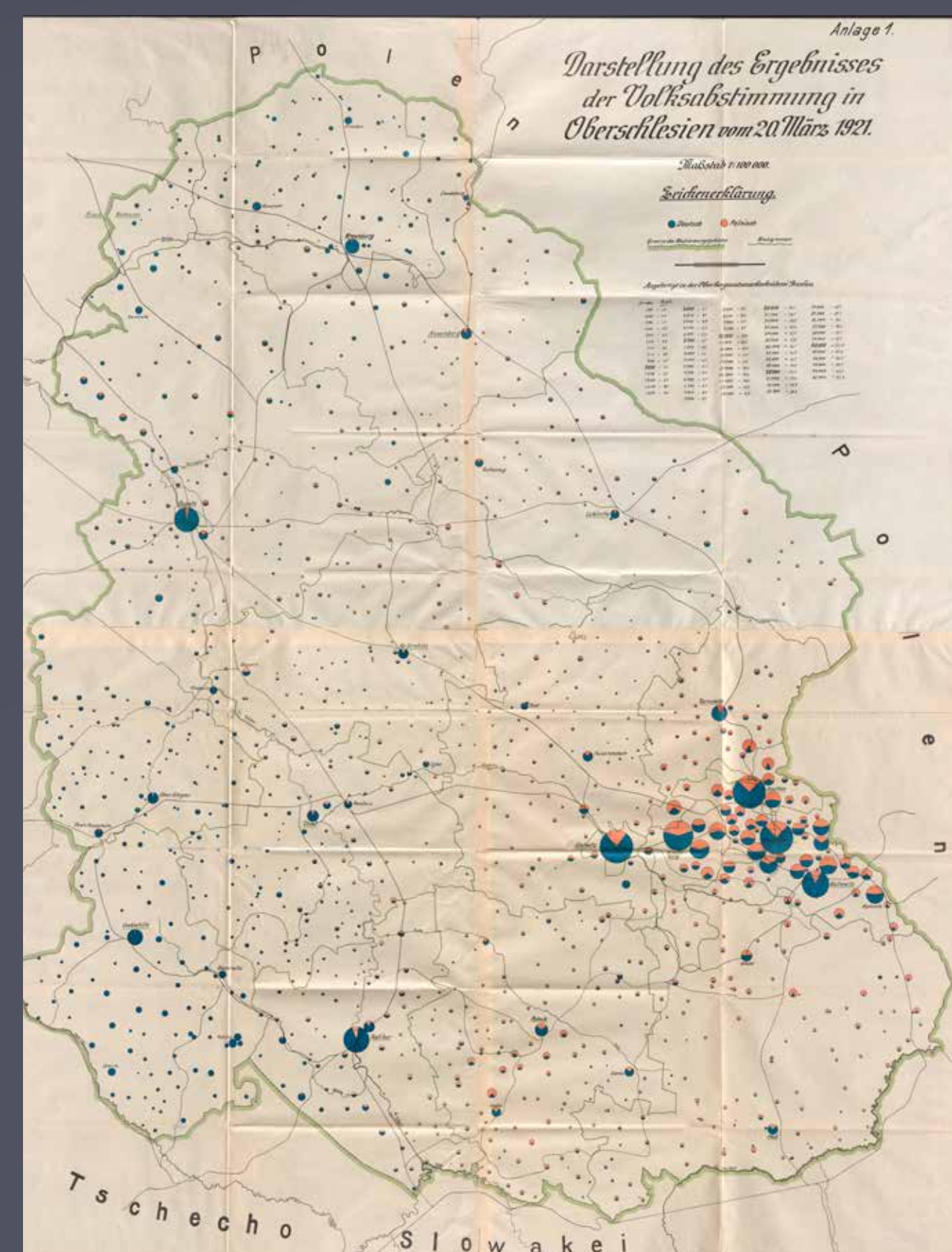
Roman Dmowski, polityk, współzałożyciel Narodowej Demokracji, jeden z sygnatariuszy traktatu pokojowego w Wersalu w 1919 r.
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/1913/0/6/49

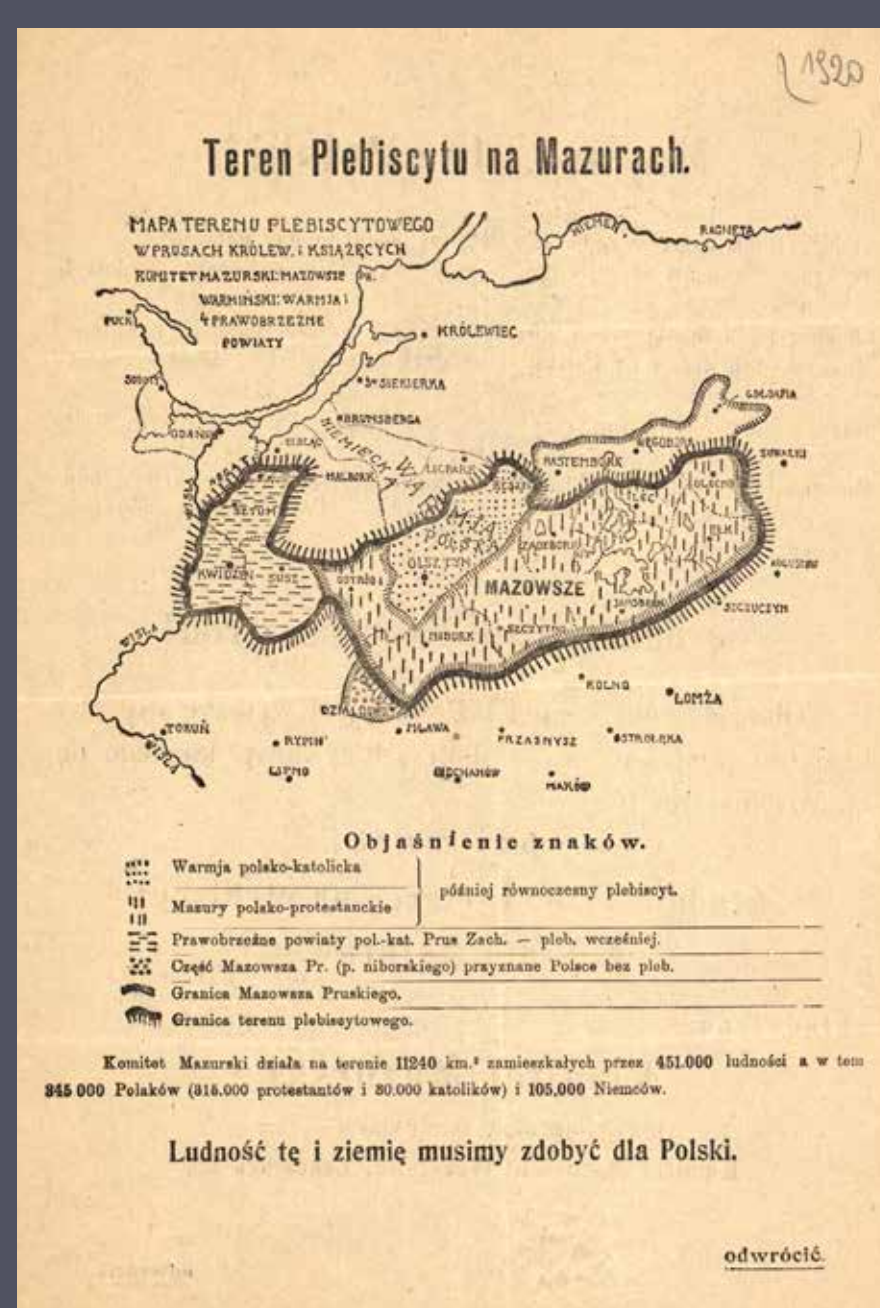
Frontière entre la Ville libre de Danzig et la Pologne. Traktat wersalski – fragment dotyczący granicy pomiędzy Polską a Wolnym Miastem Gdańsk, biegnącej pomiędzy Sopotem a dobrami ziemskimi Kolibki, zakupionymi przez Witolda Kukowskiego i włączonymi do Polski, 28.06.1919.
Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. 10/1300/0/23 s. 8-9

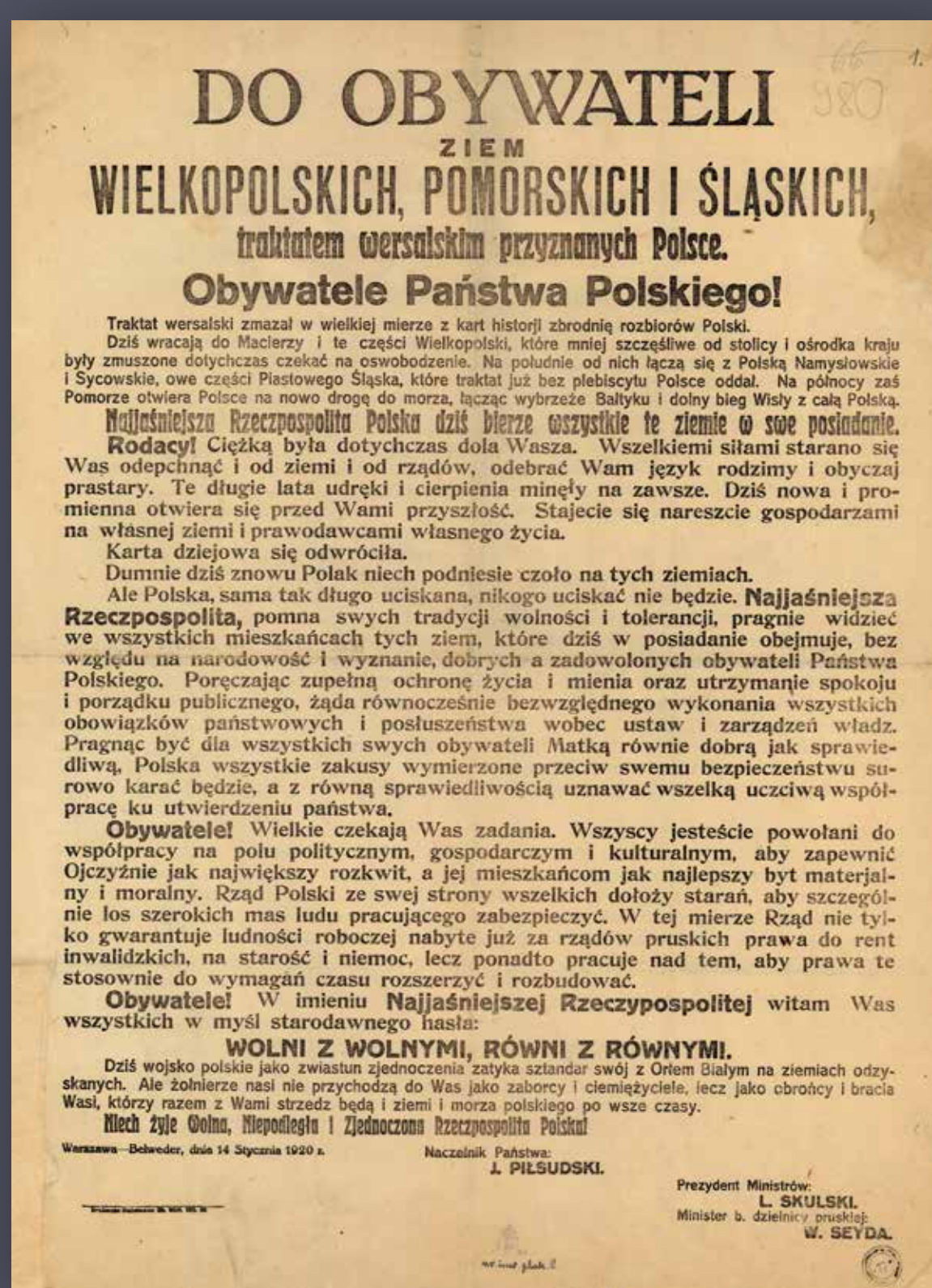
Granica polsko-niemiecka między Śląskiem i Wielkopolską Traktat wersalski, 28.06.1919.
Archiwum Państwowe we Wrocławiu, sygn. 82/170/0/3.7/VII_82

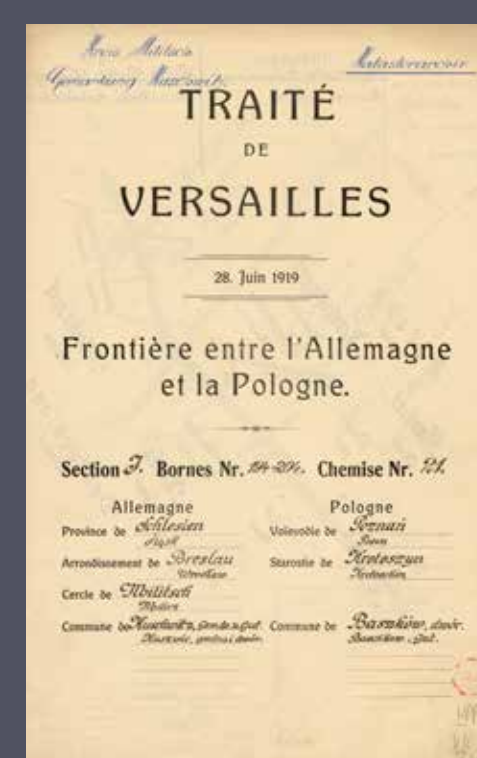
Mapa Górnego Śląska obrazująca wyniki głosowania podczas plebiscytu. W plebiscycie, który odbył się 20.03.1921, 59,4% głosujących opowiedziało się za Niemcami, a 40,3% za Polską. Polacy mieszkali głównie na terenach wiejskich w środkowej i wschodniej części, w miastach i w najbardziej uprzemysłowionej części zdecydowaną większość mieli Niemcy.
Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2634/0/537

Odezwa z mapą terenu plebiscytowego wzywająca do składów na plebiscyt „w kraju Mazurów”, 1920
Archiwum Państwowe w Radomiu, sygn. 58/206/0/1859

Odezwa Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego do Obywateli ziem wielkopolskich, pomorskich i śląskich, przyznanych Polsce w wyniku traktatu wersalskiego, witająca ich w granicach Rzeczypospolitej, 14.01.1920
Archiwum Państwowe w Warszawie, sygn. 72/204/0/2/2790

Odezwa Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej „Do Ludu Polskiego”, skierowana do robotników, włościan i żołnierzy polskich, wskazująca kierunki działań rządu do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego, Lublin-Kraków, 7.11.1918
Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 35/632/0/1.1/20

Kolekcja fotografii pochodzących z czasów wojny polsko-bolszewickiej, 1920 r.

Akta do dziejów powstań śląskich i plebiscytu na Górnym Śląsku z lat 1918-1950 w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach.

**Hymn Polski Podziemnej
„Naprzód do boju żołnierze”**

autorem tekstu był Kazimierz Kumaniecki
„Kozakiewicz”, muzykę skomponował
nieznany żołnierz o ps. „Pochmurny”,
ok. 1943-1944

Archiwum Państwowe w Lublinie,
sygn. 35/1072/O/1.18/240

W CIENIU WOJNY

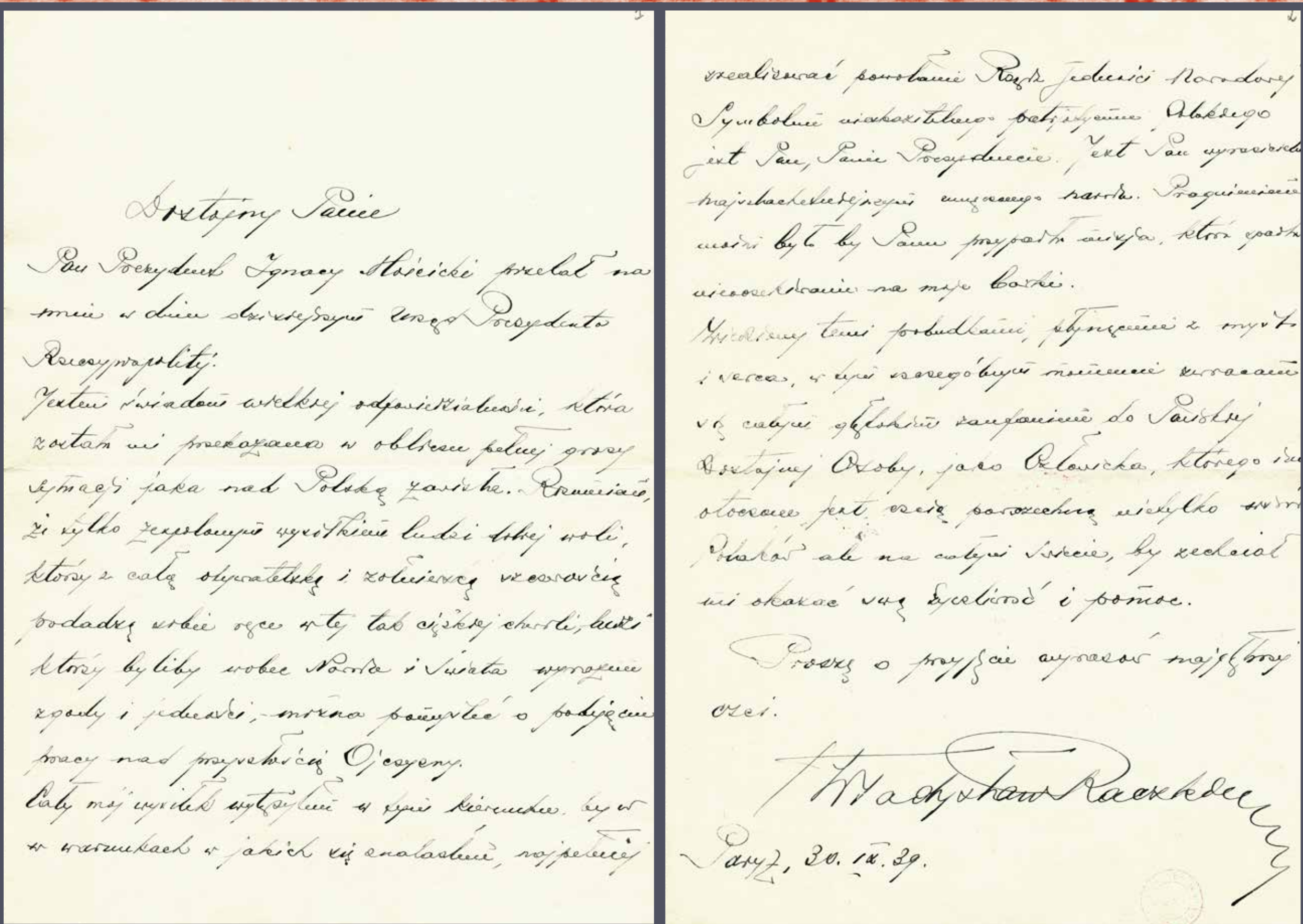
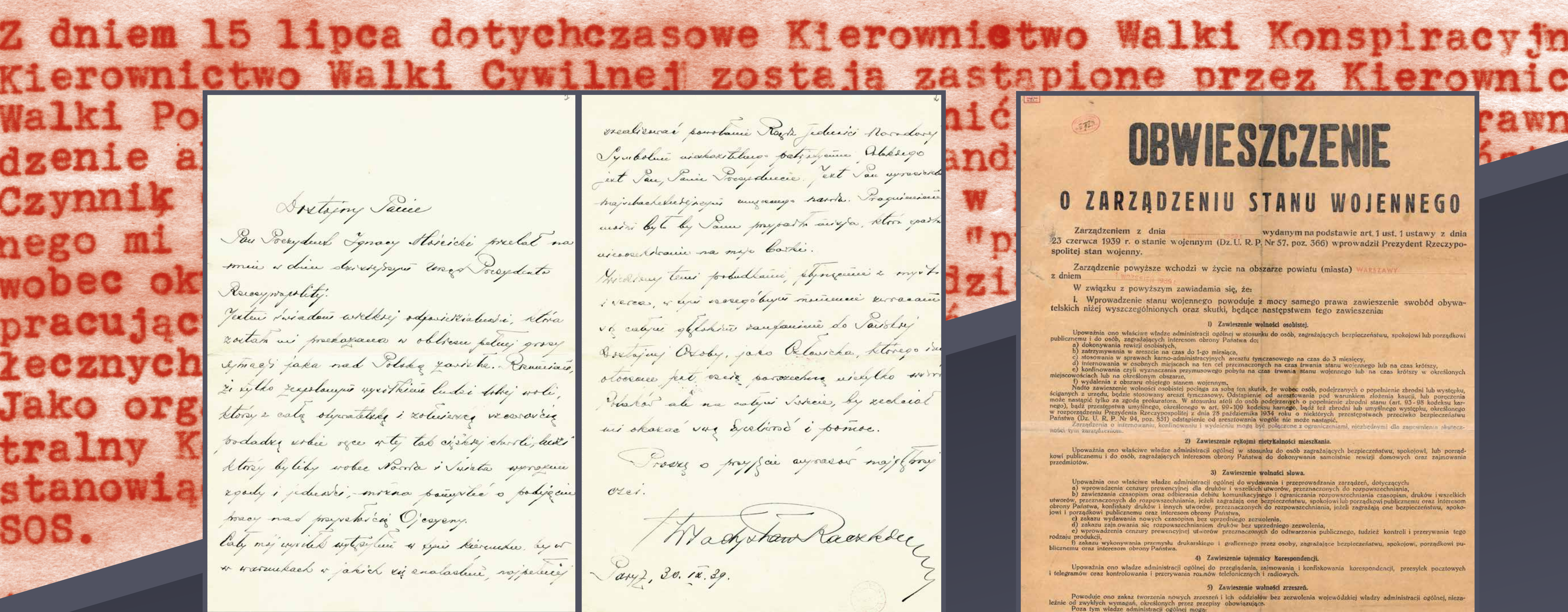
1 września 1939 r. Niemcy napadły na Polskę, rozpoczynając II wojnę światową. Polski żołnierz bił się mężnie i z poświęceniem, ale wielkie jednostki pancerne już po kilku dniach przełamały obronę. 17 września cios w plecy zadał ZSRR, który zaatakował Polskę od wschodu. Warszawa broniła się do 28 września, a ostatnie walki wygasły 5 października.

Polacy nie pogodzili się klęską. Za granicą powołano nowe władze i odbudowywano wojsko polskie. Prezydentem RP na uchodźstwie został Władysław Raczkiewicz, a premierem rządu i Naczelnym Wodzem wybrano początkowo gen. Władysława Sikorskiego. U boku aliantów polscy żołnierze walczyli na wielu frontach. W cieniu wielkiej polityki i operacji wojskowych rozgrywał się dramat mieszkańców podbitej Polski. Jej terytorium zostało podzielone między dwa totalitarne mocarstwa. Wschodnie obszary ZSRR przyłączył do republik ukraińskiej i białoruskiej, Wilno przekazał Litwie, którą w całości zajęł w 1940 r. Ludność polską systematycznie eksterminowano. Władze sowieckie zamęczyły lub wymordowały w więzieniach warstwę przywódczą, aresztowały i zesłały do łagrów setki tysięcy osób, a ich rodziny deportowały w głąb Rosji. Wiele z nich nie przeżyło podróży, ginąc po drodze z głodu i chorób. Wiosną 1940 r. NKWD rozstrzelało w Katyniu, Charkowie, Kalininie i innych miejscowościach blisko 22 tys. obywateli polskich (oficerów WP, policjantów, działaczy politycznych i społecznych, urzędników państwowych i in.).

Niemcy podzieliły zajęty przez siebie obszar Polski na dwie części – zachodnią włączono do Rzeszy, a z centralnej utworzono Generalne Gubernatorstwo. Ponieważ celem nazistów było uczynienie z Polaków narodu zniewolonych niewykwalifikowanych pracowników, ze szczególną zjadłością prześladowano elity. Zamknięto szkoły wyższe i średnie, a na terenach wcielonych do Rzeszy zupełnie zlikwidowano polskie szkolnictwo. Mieszkańcy byli wywożeni do pracy przymusowej w niemieckich fabrykach i gospodarstwach wiejskich. Kraj pokryła sieć obozów koncentracyjnych, w których Niemcy wyzyskiwali niewolniczą siłę roboczą. Na ulicach zapanował strach, okupanci organizowali łapanki i pokazowe egzekucje. Codzienne życie obywateli polskich podporządkowane zostało restrykcyjnym zarządzeniom władz niemieckich. Za nieprzestrzeganie ich groziły surowe sankcje, z karą śmierci włącznie. Okrutny los okupanci przeznaczili Żydom, których najpierw zamknęli w przeludnionych gettach, gdzie wielu z nich zmarło z chorób i braku pożywienia, a później systematycznie mordowano ich w obozach zagłady w Auschwitz, Majdanku, Treblince i in.

Polacy stworzyli państwo podziemne z sądami oraz wojskiem, podporządkowane rządowi emigracyjnemu. Jego zbrojnym ramieniem była Armia Krajowa, w której szeregach zjednoczono większość podziemnych organizacji zbrojnych. W 1944 r. AK liczyła ponad 350 tys. żołnierzy. Jej kolejnymi komendantami byli generałowie Stefan Rowecki „Grot”, Tadeusz Komorowski „Bór” i Leopold Okulicki „Niedźwiadek”. AK prowadziła działania wywiadowcze, dywersyjne, sabotażowe i propagandowe. Największą operacją militarną, którą przeprowadziła była akcja „Burza”, głównie prowadzone w jej ramach powstanie warszawskie (1.08-2.10.1944 r.). Główny cel strategiczny, jakim było zorganizowanie ogólnopolskiego powstania w końcowej fazie wojny, nie został zrealizowany.

Przywódcom Polskiego Państwa Podziemnego nie udało się przejąć władzy po klęsce III Rzeszy. Decyzje o powojennym kształcie świata podejmowały zwycięskie mocarstwa: Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i ZSRR. One też stanowiły, bez udziału Polaków, o losie ich kraju. Znalazł się on w radzieckiej strefie wpływów i miał być odtąd rządzony przez komunistów sterowanych z Moskwy. W wyniku II wojny światowej Polska straciła połowę swojego terytorium i duży odsetek ludności. Zginęło 6,5 mln obywateli polskich, w tym niemal wszyscy Żydzi. Całkowitej zagładzie uległa stolica, niszczone z premedytacją przez Niemców po upadku powstania warszawskiego. Bezwrotnie przepadło wiele skarbów dziedzictwa narodowego, w tym bezcenne dokumenty dotyczące historii państwa polskiego, przechowywane w archiwach warszawskich. Straty wyniosły aż 90-95% ich przedwojennych zasobów.

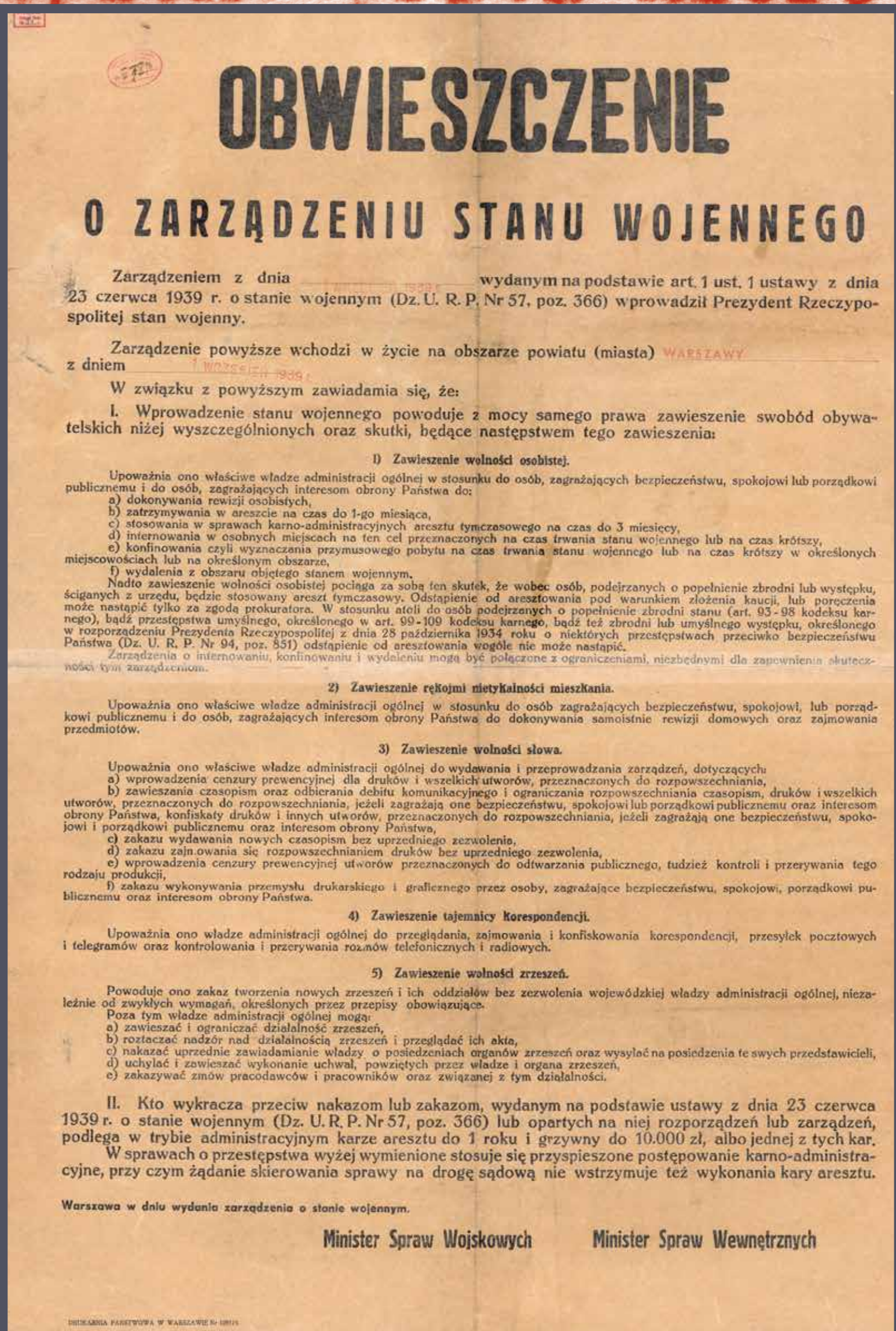

↑ **List Władysława Raczekiewicza, prezydenta RP na uchodźstwie, do Ignacego Jana Paderewskiego o powstaniu rządu emigracyjnego, 30.09.1939**

Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/100/0/1629

Obwieszczenie informujące o wprowadzeniu przez Prezydenta RP stanu wojennego na terenie Polski, 1.09.1939

Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/1318/0/195/2

OBWIESZCZENIE MOBILIZACJI

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ ZARZĄDZŁ MOBILIZACJĘ POWSZECHNĄ.

W WYKONANIU POWYŻSZEGO W POROZUMIENIU Z WŁAŚCIWYMI MINISTRAMI
zarządzam co następuje:

I. Dnie mobilizacji.

1-szym dniem mobilizacji jest: **CZWARTEK 31 SIERPIEŃ 1939 r.**

Następne dni liczą się kolejno jako 2-gi, 3-ci, 4-ty i t. d. dzień mob.

II. Powołanie do czynnej służby wojskowej.

- A. Powołuję do czynnej służby wojskowej **WSZYSTKICH TYCH**
- oficerów rezerwy, pospolitego ruszenia i stanu spoczynku,
 - podchorążych rezerwy i pospolitego ruszenia,
 - podoficerów, starszych szeregowców i szeregowców rezerwy oraz pospolitego ruszenia,
 - podoficerów stanu spoczynku,
 - zaliczonych do pomocniczej służby wojskowej,
- BEZ WZGLĘDU NA WIEK, KATEGORIĘ ZDROWIA I RODZAJ BRONI (SŁUŻBY), którzy otrzymali BIAŁE KARTY MOBILIZACYJNE BEZ CZERWONEGO PASA.**
- B. Powołani wykonają rozkaz podróży podany na stronie 2-giej białej karty mobilizacyjnej, który wskazuje **KIEDY, GDZIE I W JAKIEJ FORMACJI WOJSKOWEJ LUB NIEWOJSKOWEJ** powołani na się zamekować, w jaki sposób — piechą lub kolją — odbyć podróż i co ma zabrać ze sobą.
- Powołani, którzy są kierowcami lub właścicielami i kierowcami pojazdów mechanicznych, a w myśl otrzymanych, imiennych kart powołania lub ogłoszonego planu poboru mają dostarczyć te pojazdy do komisji poborowych, winni zastosować się do wskazań podanych w punkcie 3-cim na str. 3-ciej karty mobilizacyjnej.
- C. Powołani, którzy przed rozpisaniem niniejszego obwieszczenia lub równocześnie z rozpisaniem otrzymali kolorowe karty powołania, winni wykonać rozkaz podróży podany w tych kolorowych kartach powołania.
- D. 1) Oficerowie, podchorążowie, podoficerowie, starsi szeregowcy i szeregowcy rezerwy do 40 roku życia włącznie, którzy nie otrzymali ani kart mobilizacyjnych ani niebieskich zaświadczeń mobilizacyjnych, winni **BEZZWŁOCZNIE** zgłosić się w tych komendach rejonów uzupełnień, na terenie których w chwili obwieszczenia mobilizacji się znajdują.
- 2) Oficerowie, podchorążowie, podoficerowie, starsi szeregowcy i szeregowcy rezerwy, pospolitego ruszenia, stanu spoczynku oraz zaliczeni do pomocniczej służby wojskowej, którzy otrzymali karty mobilizacyjne, a w chwili obwieszczenia mobilizacji z jakichkolwiek powodów ich nie posiadają, winni udać się **BEZZWŁOCZNIE**:
- ci, którzy pamiętają, do jakiej jednostki otrzymali przydział mobilizacyjny — do tych jednostek,
 - ci, którzy nie pamiętają, do jakiej jednostki otrzymali przydział mobilizacyjny — do tych komend rejonów uzupełnień, na terenie których w chwili obwieszczenia mobilizacji się znajdują.
- Ulagający się w myśl niniejszego punktu D, do jednostek lub komend rejonów uzupełnień winni zabrać ze sobą wszystkie posiadane przez nich dokumenty wojskowe (książeczki stanu służby, książeczki wojskowe), a w razie posiadania — również legitymacje osobiste.
- Ponadto ci z pośród nich, którzy w chwili obwieszczenia mobilizacji znajdują się w miejscowościach położonych ponad 20 kilometrów od miejsca stawiennictwa, winni przed wyruszeniem zgłosić się do najbliższego zarządu gminy lub posterunku policji państwowej, gdzie otrzymają zaświadczenia uprawniające do przejazdu koleją.

III. Cofnięcie urlopów.

- A. Przebywający na **URLOPACH CZASOWYCH**:
- 1) oficerowie służby stałej,
 - 2) podoficerowie służby stałej i nadterminowi,
 - 3) podoficerowie i szeregowcy odbywający zasadniczą służbę wojskową,
- mają **BEZZWŁOCZNIE** powrócić do swych oddziałów.
- B. Podoficerowie i szeregowcy **STAŁE URLOPOWANI** z powodu skrócenia czasokresu zasadniczej służby wojskowej, którzy posiadają dokumenty urlopowe, a nie otrzymali kart mobilizacyjnych, mają **BEZZWŁOCZNIE** udać się do oddziałów podanych w punkcie II pouczenia dla urlopowanego na dokumencie urlopowym.
- C. Podoficerowie i szeregowcy **STAŁE URLOPOWANI** z powodu czasowej niezdolności do służby wojskowej pozostają w swych miejscach zamieszkania do terminu wyznaczonego w dokumencie urlopowym, a następnie zgłaszają się w terminie i miejscu podanym w punkcie II pouczenia dla urlopowanego na dokumencie urlopowym.

IV. Nie podlegają powołaniu do czynnej służby wojskowej w myśl niniejszego obwieszczenia:

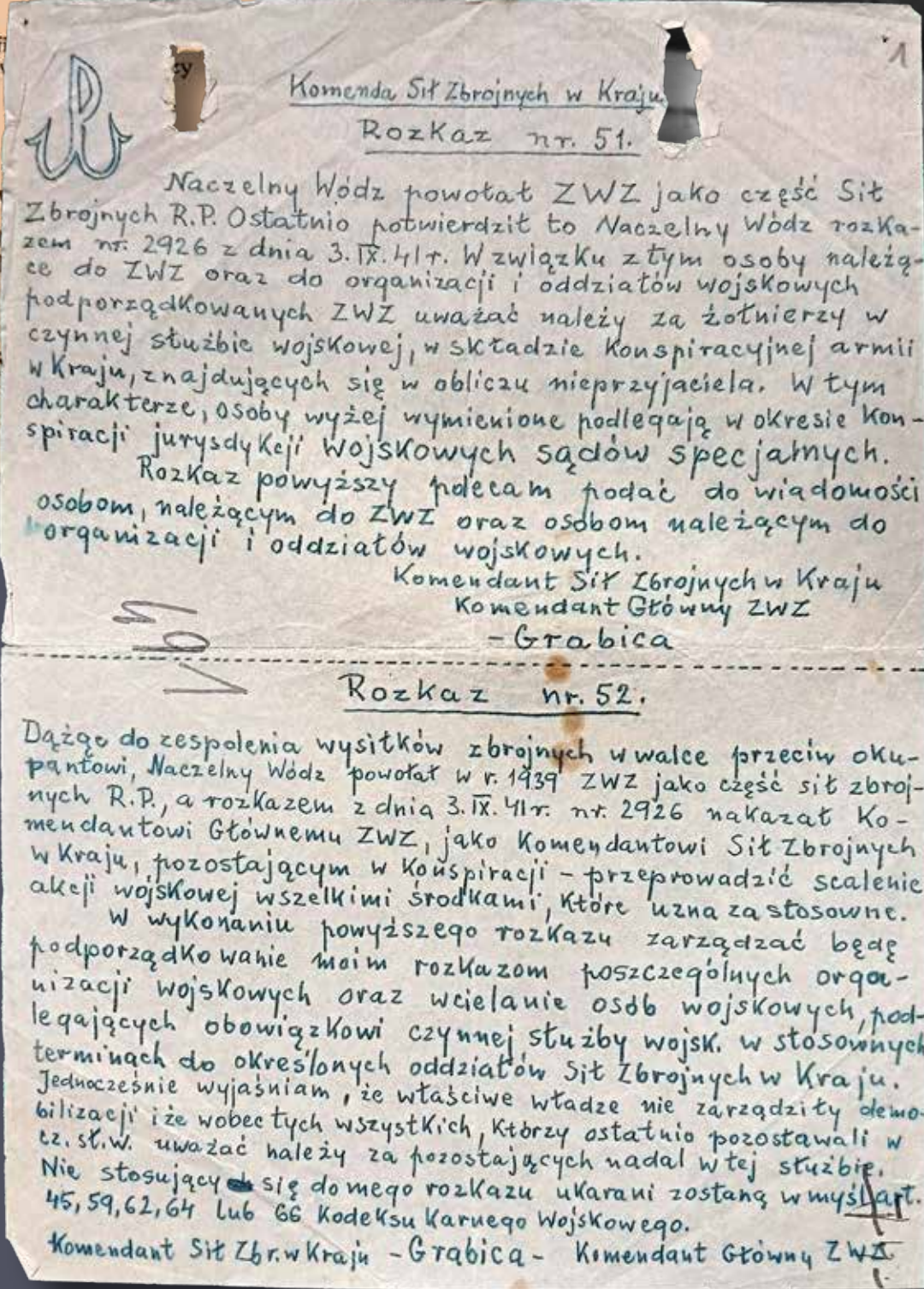
- 1) wszyscy ci oficerowie, podchorążowie, podoficerowie, starsi szeregowcy i szeregowcy, którzy posiadają — białe karty mobilizacyjne z czerwonym pasem,
 - niebieskie zaświadczenia mobilizacyjne,
- 2) wszyscy ci oficerowie rezerwy ponad 40 lat życia, pospolitego ruszenia i stanu spoczynku, podchorążowie, podoficerowie, starsi szeregowcy i szeregowcy pospolitego ruszenia, podoficerowie stanu spoczynku, oraz zaliczeni do pomocniczej służby wojskowej, którzy otrzymali w momencie obwieszczenia mobilizacji karty mobilizacyjne.
- 3) osoby korzystające z odroczenia odbycia zasadniczej służby wojskowej.
- Odroczeni pozostają — aż do dalszych zarządzeń — w swych miejscach zamieszkania.

V. Odpowiedzialność za niezgłoszenie się do czynnej służby

Winny niezgłoszenia się do czynnej służby wojskowej w myśl niniejszego obwieszczenia **BĘDZIE UKARANY** wedle karnego wojskowego, przewidzianego — zależnie od kwalifikacji czynu — **KARĘ POZWANIA WOLNOŚCI DO WIEZIENIA WŁĄCZNIE LUB KARĘ ŚMIERCI.**

Warszawa, dnia **30 SIERPIEŃ 1939 r.**

Minister Spraw Wojskowych

↑ **Obwieszczenie zarządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o powszechnej mobilizacji od 31.08.1939 r. podpisane przez ministra spraw wojskowych**

Archiwum Państwowe w Radomiu, sygn. 58/206/0/1170

↑ **Odręcznie zapisane rozkazy nr 51 i 52 generała Stefana Roweckiego „Grotu” („Grabicy”), komendanta Siły Zbrojnej i Związku Walki Zbrojnej, 1942**

Gen. Rowecki rozkazem włączył członków organizacji ZWZ do wojska polskiego i armii konspiracyjnej w kraju oraz w przeprowadzenie scalenia akcji wojskowej. Tym sposobem ZWZ stał się oficjalną armią polskiego państwa podziemnego.

Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 35/1072/0/1.1/10

↓ **Zniszczenia Warszawy po II wojnie światowej**

Cokół pomnika księcia Józefa Poniatowskiego na placu Saskim, autor zdjęcia nieznan, 1945

Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/2500/0/661

OBYWATELE STOLICY!

NACZELNY WÓDZ MARSZAŁEK POLSKI ŚMIGŁY-RYDZ, odgródzony od Warszawy, a kierujący bezpośrednio grupą naszych wojsk na południowym wschodzie, nadesłał mi następujący

ROZKAZ:

↑ **Odezwa Naczelnego Wodza wzywająca do obrony stolicy, 16.09.1939**

Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/1318/0/195/2

Losy Żydów podczas II wojny światowej — historia Moskwa Lejby Keslera.

Powstanie warszawskie w prasie konspiracyjnej.

Strajk robotników w Stoczni im. Lenina w Gdańsku

Lech Wałęsa na bramie stoczni,
fot. Zbigniew Trybka, sierpień 1980

Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. 10/2384/0/22300

Lech Wałęsa przemawiający
(prawdopodobnie) w towarzystwie zarządu
NSZZ „Solidarność” na zjeździe delegatów

Archiwum Państwowe w Radomiu,
sygn. 58/1647/0/11

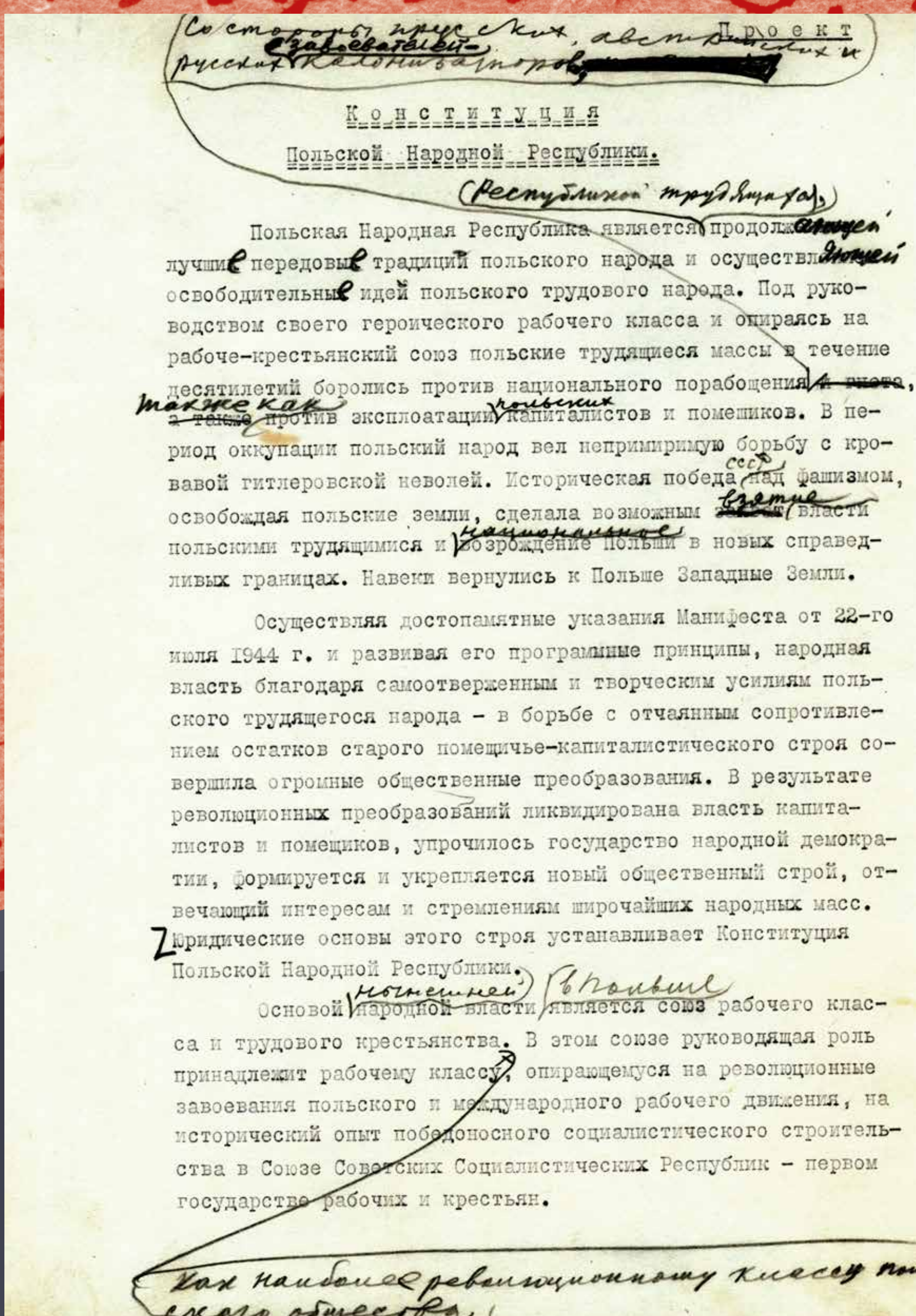
WŁADZA I OPOZYCJA

Okres bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej to czas przejmowania władzy przez komunistów, nielicznych i cieszących się znikomym poparciem w społeczeństwie, jednak wspartych przez stale rozbudowywane służby specjalne oraz oddziały Wojska Polskiego i Armii Czerwonej. Nowy system sprawowania rządów był typowym systemem totalitarnym, przy zachowaniu pozorów demokracji i suwerenności Polski, w rzeczywistości uzależnionej w wielu kwestiach od decyzji płynących od naczelnych władz Związku Radzieckiego. Jaskrawym przykładem tego był fakt przetłumaczenia na język rosyjski projektu polskiej konstytucji. Tekst osobiście poprawiał i uzupełniał Józef Stalin. Dopiero w tej wersji został uchwalony przez polski sejm 22 lipca 1952 r.

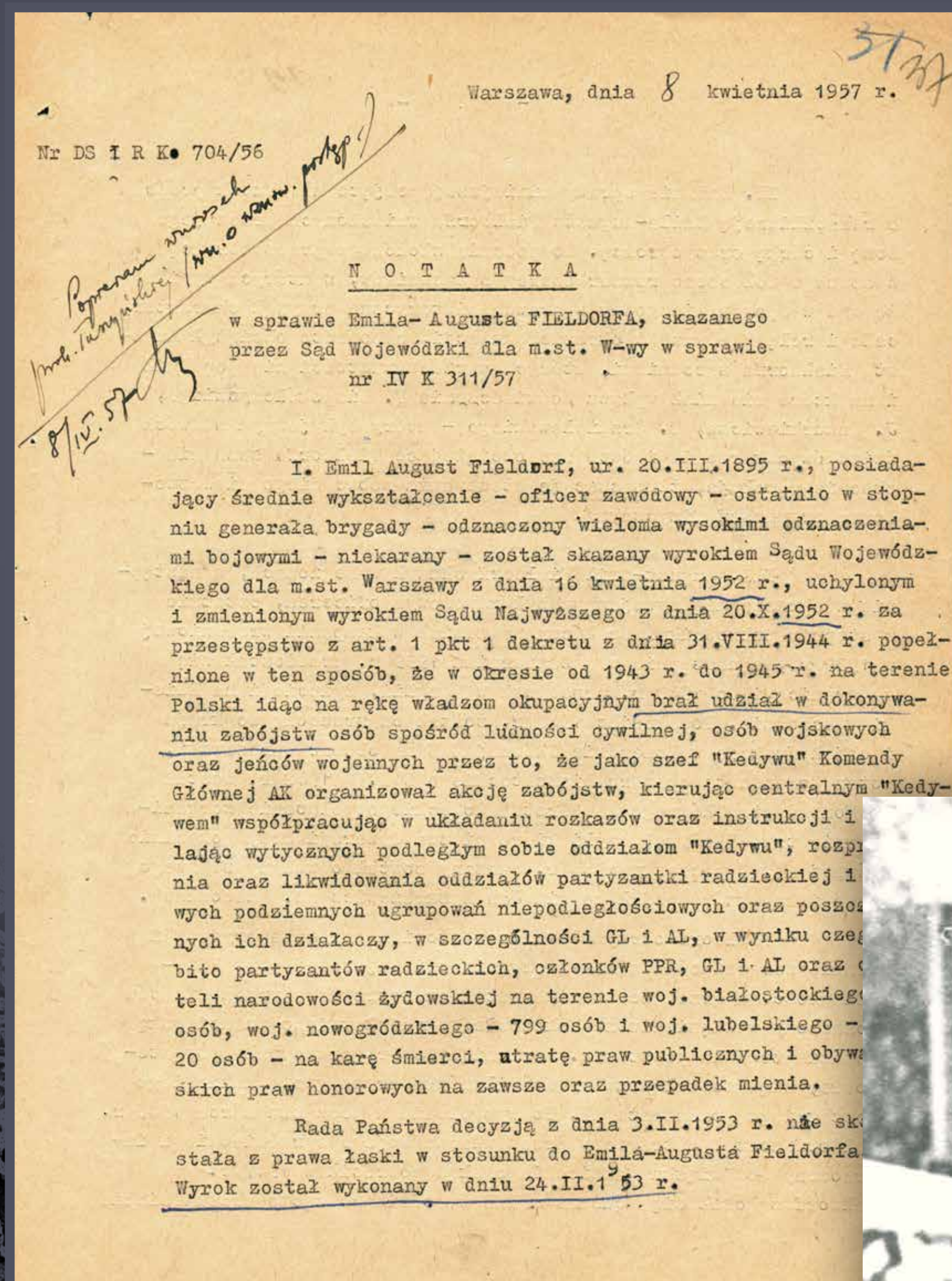
Jednocześnie był to okres odbudowy państwa, dotkniętego ogromnymi zniszczeniami wojennymi. Przebudowywano ustrój gospodarczy (nacionalizacja przemysłu, reforma rolna, przejmowanie kontroli nad systemem bankowym, próby ograniczenia i wyeliminowania z handlu sektora prywatnego, początki centralnego ogólnokrajowego systemu planowania gospodarczego), działając w zmienionych granicach terytorialnych, w trakcie toczących się walk zbrojnych pomiędzy antykomunistyczną opozycją a oddziałami wojska i służb bezpieczeństwa. Towarzyszyły temu ogólnie panująca atmosfera nieufności oraz pokazowe procesy sądowe osób uważanych za wrogów nowego ustroju, m.in. gen. Augusta Emila Fieldorfa „Nila”, byłego dowódcy Kierownictwa Dywersji Komendy Głównej Armii Krajowej, skazanego w 1952 r. na karę śmierci.

Z biegiem lat zaczęła rodzić się opozycja, występująca przeciwko władzy ludowej z postulatami poprawy sytuacji socjalnej (Poznań – czerwiec 1956 r., Gdynia, Gdańsk, Szczecin, Elbląg – grudzień 1970 r., Radom, Warszawa, Płock – czerwiec 1976 r.) czy zniesienia ograniczeń cenzury (większość miast – 1968 r.). Pojawiły się także postulaty natury politycznej. W 1977 r. utworzona została pierwsza nieformalna niepodległościowa partia polityczna – Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Przełomowe okazały się strajki z sierpnia 1980 r., zakończone zawarciem porozumień pomiędzy strajkującymi a władzami państwowymi, które zapowiedziały m.in. reformę systemu gospodarczego państwa.

W listopadzie 1980 r. zarejestrowany został Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” – formalnie związek zawodowy, zrzeszający około 10 milionów członków, jednocześnie jeden z głównych ośrodków masowego oporu społeczeństwa polskiego. Innym przeciwnikiem nowych władz w Polsce – od chwili zakończenia II wojny światowej – stał się Kościół katolicki, ograniczany jedynie do wąsko pojętych kultu i posługi religijnej. Kluczowymi postaciami Kościoła stali się Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński oraz arcybiskup krakowski kardynał Karol Wojtyła. Ten drugi w 1978 r. wybrany został na papieża i od początku swego pontyfikatu prowadził aktywną politykę przeciwko komunizmowi i uciskowi politycznemu. Symboliczną postacią oporu Kościoła wobec działań władz państwowych stał się ksiądz Jerzy Popiełuszko, kapelan warszawskich struktur „Solidarności”, współinicjator celebrowania nabożeństw w intencji Ojczyzny, zamordowany w 1984 r. przez funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa.

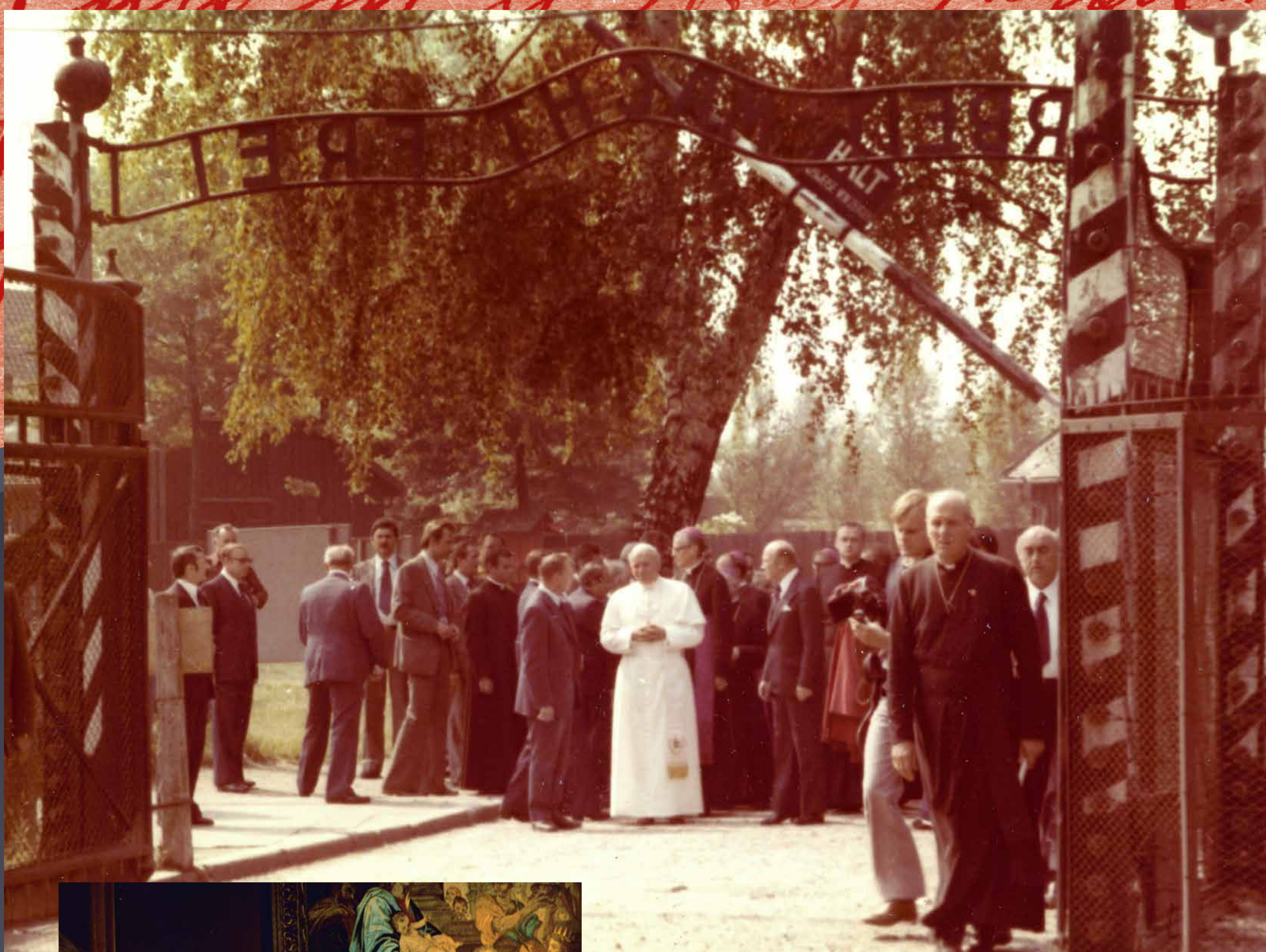

↑ Projekt Konstytucji PRL z uwagami Józefa Stalina, ok. 1952
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/1631/0/I/112

↑ Skazanie na karę śmierci i wykonanie wyroku na Emilu Auguście Fieldorffie „Nilu” w 1953 roku
notatka z 8.04.1957
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/1631/0/I/112

↓ Spotkanie Lecha Wałęsy z mieszkańcami w amfiteatrze w Opolu
Udział wzięło przeszło 10 tys. osób. Ponad dwie godziny przywódca „Solidarności” odpowiadał na pytania zebranych, fot. Jerzy Stemplewski, 15.06.1981.
Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790/0/32

↑ Wizyta Jana Pawła II na terenie byłego niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau, 07.06.1979
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/2890/0/71

← Fotografia portretowa Ojca Świętego Jana Pawła II.
Wkładka ilustracyjna specjalnego wydania czasopisma „Le Journal du Dimanche”, Jean-Paul II. Album Souvenir, ok. 1980 r.
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/2664/0/793

↓ Spotkanie zwolenników NSZZ „Solidarność” na stadionie Klubu Sportowego „Broni” w Radomiu, od lewej: Andrzej Sobieraj, Lech Wałęsa, Anna Walentynowicz, Władysław Siła-Nowicki, Jacek Kuroń, 1981 rok
Archiwum Państwowe w Radomiu, sygn. 58/571/0/15094

Migawki z życia Wojska Polskiego z lat 1945–1970: uroczystości, manewry, wycieczki i codzienność służby.

Fotografie Jana Pawła II w zasobie Archiwum Państwowego w Kaliszu.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

GNIEZNO
2025

Bronisław Geremek podpisujący dokumenty akcesyjne
Polski do NATO, 12.03.1999

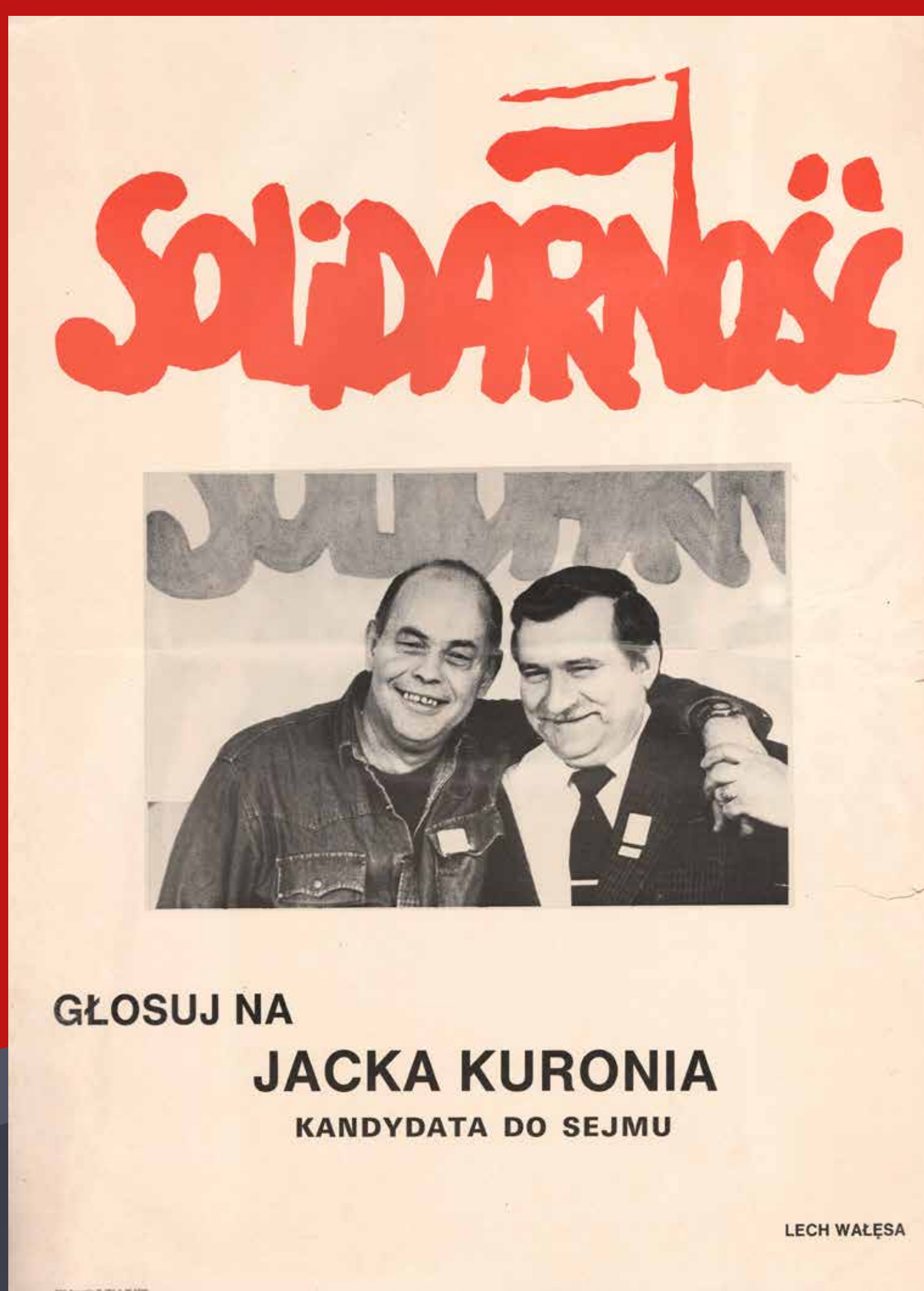
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/2866/0/23230

NOWY POCZĄTEK

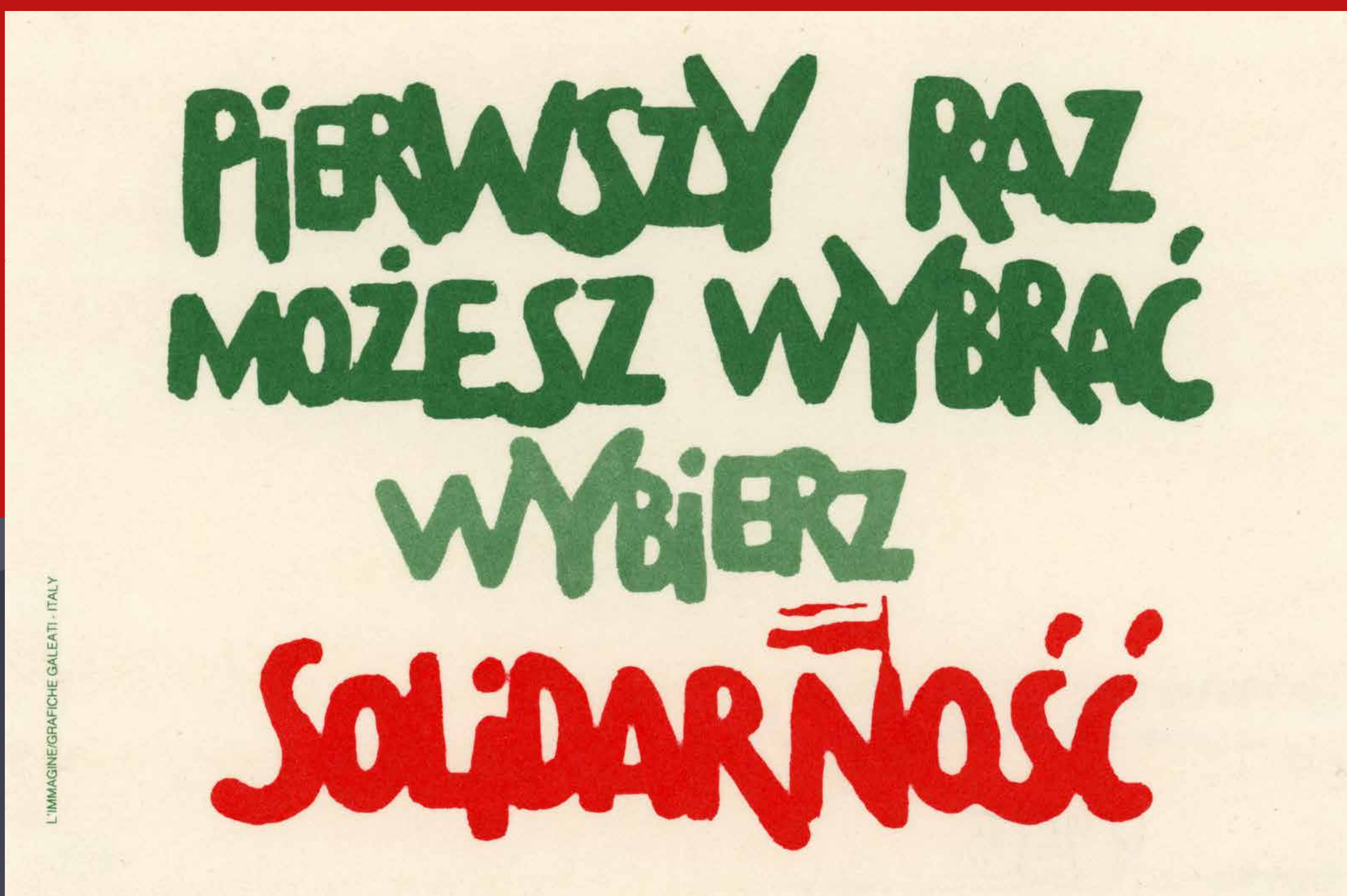
Protesty społeczne, trwające od początku 1988 r. w wielu regionach Polski, narastający kryzys gospodarczy, presja Kościoła katolickiego, poparcie państw zachodnich dla „Solidarności” i przemiany wewnętrzne w Związku Radzieckim zmusiły władze do rozpoczęcia dialogu z przedstawicielami różnych środowisk opozycji demokratycznej. Jednym z podstawowych ustaleń tych rozmów – prowadzonych na początku 1989 r. i znanych jako obrady Okrągłego Stołu – było przeprowadzenie pierwszych po II wojnie światowej częściowo wolnych wyborów do polskiego parlamentu.

Dzień wyborów do Sejmu i Senatu – 4 czerwca 1989 r. – symbolicznie zakończył okres dziejów państwa polskiego potocznie nazywany Polską Ludową. Formalnie zaś następowało to z chwilą wejścia w życie nowelizacji Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1989 r., ustawy konstytucyjnej z 1992 r. i Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Ustrojowym przemianom politycznym – między innymi wolne wybory, rzeczywisty system wielopartyjny – towarzyszyły przemiany gospodarcze, bolesne dla znacznej części społeczeństwa. Zmianie uległ system podatkowy, planowano zwiększenie dochodów do budżetu państwa poprzez podwyżkę cen wybranych towarów i usług. Zniesiony został system kartkowej reglamentacji żywności, ale jednocześnie uwolnienie cen i indeksacja wysokości wynagrodzeń doprowadziły do hiperinflacji. Wdrożono nowy system ekonomiczny gospodarki, oparty na przywróceniu prywatnej własności środków produkcji, wolnej konkurencji, mocnym i wymienialnym pieniądzu.

Zjawiskiem nowym, praktycznie nieznanym w poprzednim okresie było bezrobocie, które w lipcu 1994 r. osiągnęło poziom blisko 17% osób sprawnych zawodowo, zaś w lutym 2003 r. przekroczyło 20%. Na arenie międzynarodowej celem strategicznym było dołączenie do dwóch międzynarodowych struktur: sojuszu wojskowego Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) oraz polityczno-gospodarczego związku państw europejskich – Unii Europejskiej (UE). Cele te zostały osiągnięte podpisaniem stosownych dokumentów, kolejno 12 marca 1999 r. oraz 1 maja 2004 r.

↑ Plakat wyborczy Jacka Kuronia „...aby jutro były z nas dumne głosujcie 4 czerwca »Solidarność«”. Na plakacie także Lech Wałęsa, 1989. Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/2730/0/13

↑ Ulotka wyborcza z materiałów „Solidarność” zgromadzonych przez Komitet Wojewódzki PZPR w Opolu, 1989. Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2579/0/25.1/4195

→ Wizyta sekretarza generalnego NATO w Polsce. Na pierwszym planie Javier Solana i Bronisław Geremek, przewodniczący sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych. Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/2866/0/2266

↓ Wyniki referendum w sprawie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej komentarze w prasie bydgoskiej, 2003. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 6/2947/0/9/135

↓ Wybory do Parlamentu Europejskiego obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 12.03.2004. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 6/2883/0/7

OBWIESZCZENIE

PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ z dnia 12 marca 2004 r.

o zarządzeniu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wyborów posłów do Parlamentu Europejskiego oraz o okręgach wyborczych i siedzibach okręgowych komisji wyborczych w tych wyborach

Państwowa Komisja Wyborcza do Parlamentu Europejskiego (Dz. U. Nr 25, poz. 219) Państwowa Komisja Wyborcza podaje do wiadomości publicznej postanowienie Państwowej Komisji Wyborczej do Parlamentu Europejskiego (Dz. U. Nr 40, poz. 354) oraz informację o okręgach wyborczych i siedzibach okręgowych

Uroczystości milenijne w Kamieniu Śląskim
z udziałem Episkopatu Polski na czele z Prymasem Tysiąclecia
kardynałem Stefanem Wyszyńskim
oraz ok. 18 tysięcy wiernych, 14.08.1966

Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3919/0/1

Pamiątkowa odznaka
„Sztafeta 1000-lecia”, 1966

Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/183/0/877

JAKIE BĘDZIE DRUGIE MILENIUM?

24 lipca 2024 r. Sejm Rzeczypospolitej
Polskiej podjął uchwałę w sprawie ustanowienia roku 2025 Rokiem Milenium
Koronacji Dwóch Pierwszych Królów

Polski w Gnieźnie. Z tej okazji, nie tylko w pierwszej stolicy
Państwa Polskiego, odbywają się obchody upamiętniające
niepodległość i niezależność naszego kraju, a także wszystkich
tych, którzy się tej idei poświęcili. „Pielęgnowanie pamięci
o początkach polskiej państwowości jest naszym obowiązkiem”
– stanowi uchwałę.

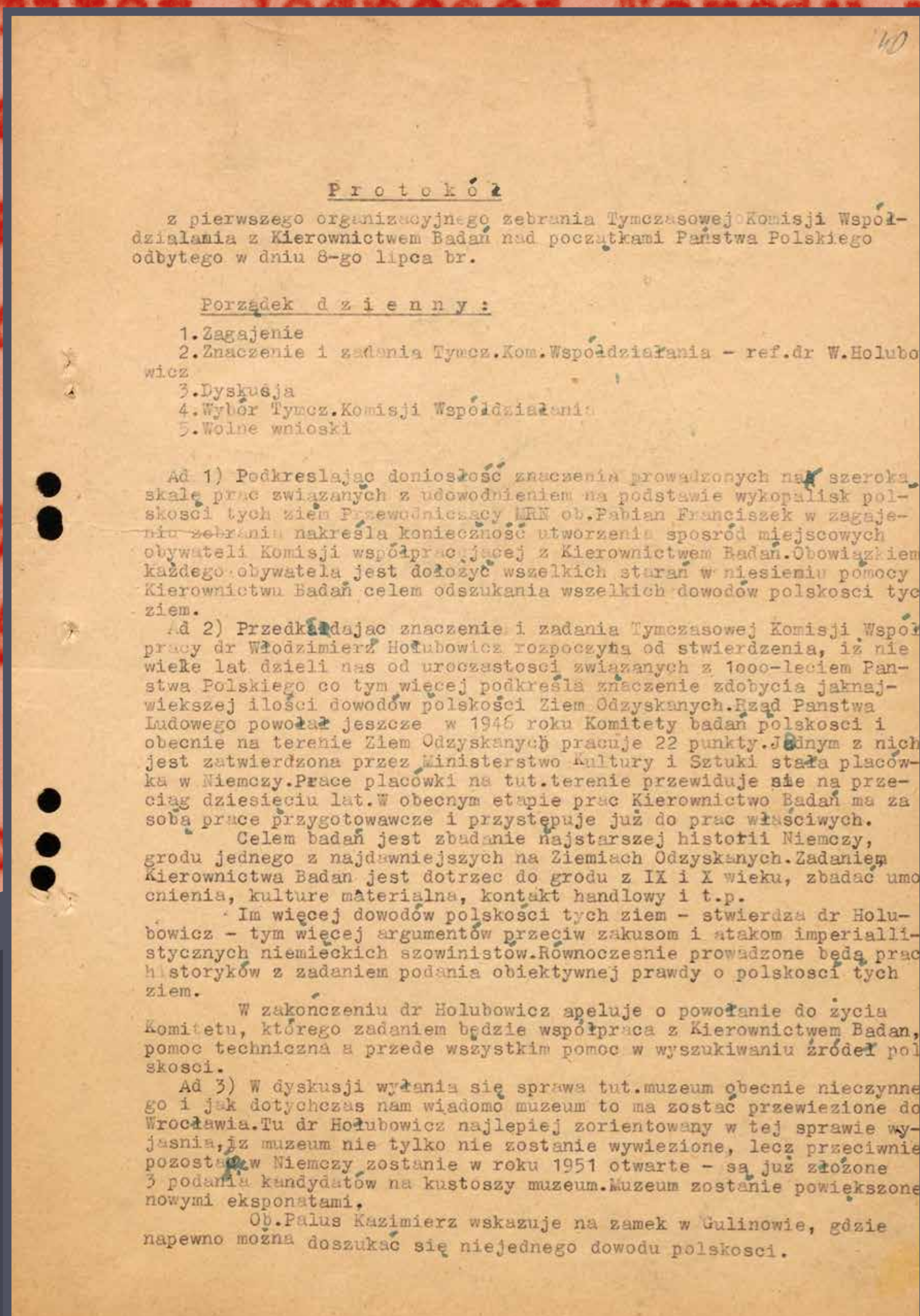
Obchody milenium to również tradycja zapisana w archiwach.
Uroczystości milenijne z lat 1960–1966, związane z początkami
państwa polskiego i przyjęciem chrztu przez Mieszka I miały
szczególny kontekst historyczny i społeczny. Po pierwsze,
odbywały się zaledwie dwie dekady po zakończeniu II wojny
światowej, kiedy wciąż żywa była pamięć o koszmarze tamtego
okresu. Po drugie, socjalistyczne władze zdecydowanie
odmawiały otwartej celebracji tysiąclecia chrztu przez Kościół
katolicki, proponując w kontrze szereg wydarzeń i działań,
które miały stanowić przeciwwagę dla tych obchodów.

W całym kraju organizowano koncerty, sztafety, parady, defilady
wojskowe. „Wielkiemu Jubileuszowi” towarzyszył też program
oświatowy „Tysiąc Szkół na Tysiąclecie”. Dzięki pracy obywateli
i przedsiębiorstw, a także funduszom społecznym wzniesiono
nowe gmachy dla szkół podstawowych i średnich. Dodatkowe
środki władza przeznaczyła również na badania archeologiczne,
np. w Niemczech, aby naukowo udowodnić polski charakter
ziem odzyskanych.

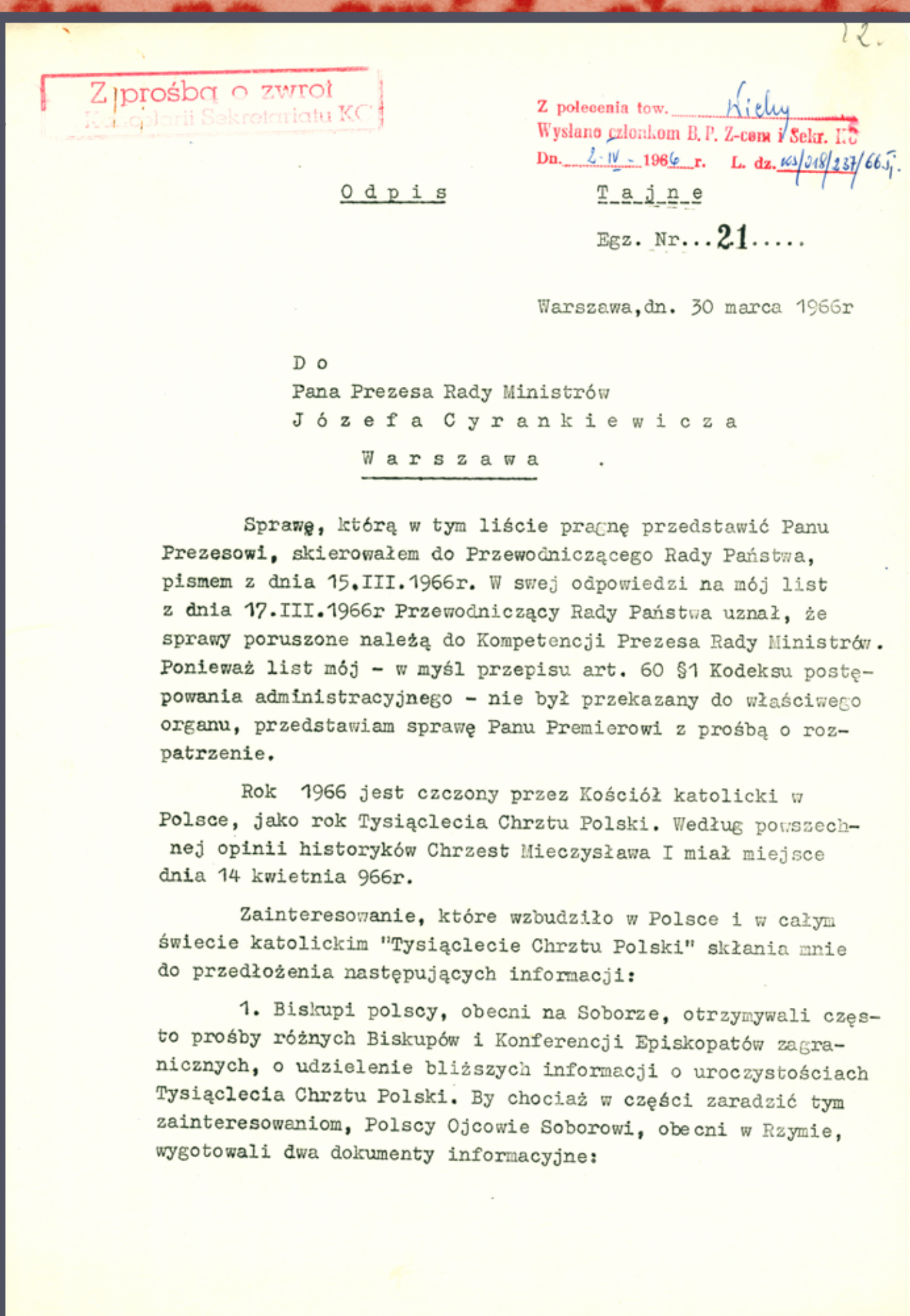
Pomimo wysiłków strony rządowej główne obchody jubileuszowe skupiły się wokół milenium chrztu Polski. Kościół katolicki na czele z kardynałem Stefanem Wyszyńskim zorganizował celebry nie tylko w całym kraju (m.in. w Krakowie, Gdańsku, Lublinie, Opolu, Przemyśle), ale i na świecie (dla Polonii w Rzymie i Chicago). Kulminacja obchodów miała miejsce na przełomie kwietnia (uroczystości w Gnieźnie i Poznaniu) i maja (na Jasnej Górze) 1966 r. Chociaż wydarzeniom towarzyszyły niekiedy kuriozalne działania partii, jak „aresztowanie” obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, aby uniemożliwić jego peregrynację, obchody milenium chrztu zgromadziły wiernych na niespotykaną dotąd skalę.

Tysiąclecie chrztu stało się także pierwszą po wojnie okazją do pojednania z narodem niemieckim. 18 listopada 1965 r. biskupi polscy wydali w Rzymie orędzie do biskupów niemieckich, w którym udzielali wybaczenia i prosili o nie. Orędzie stało się symbolem odbudowywania relacji międzynarodowych w powojennej Europie.

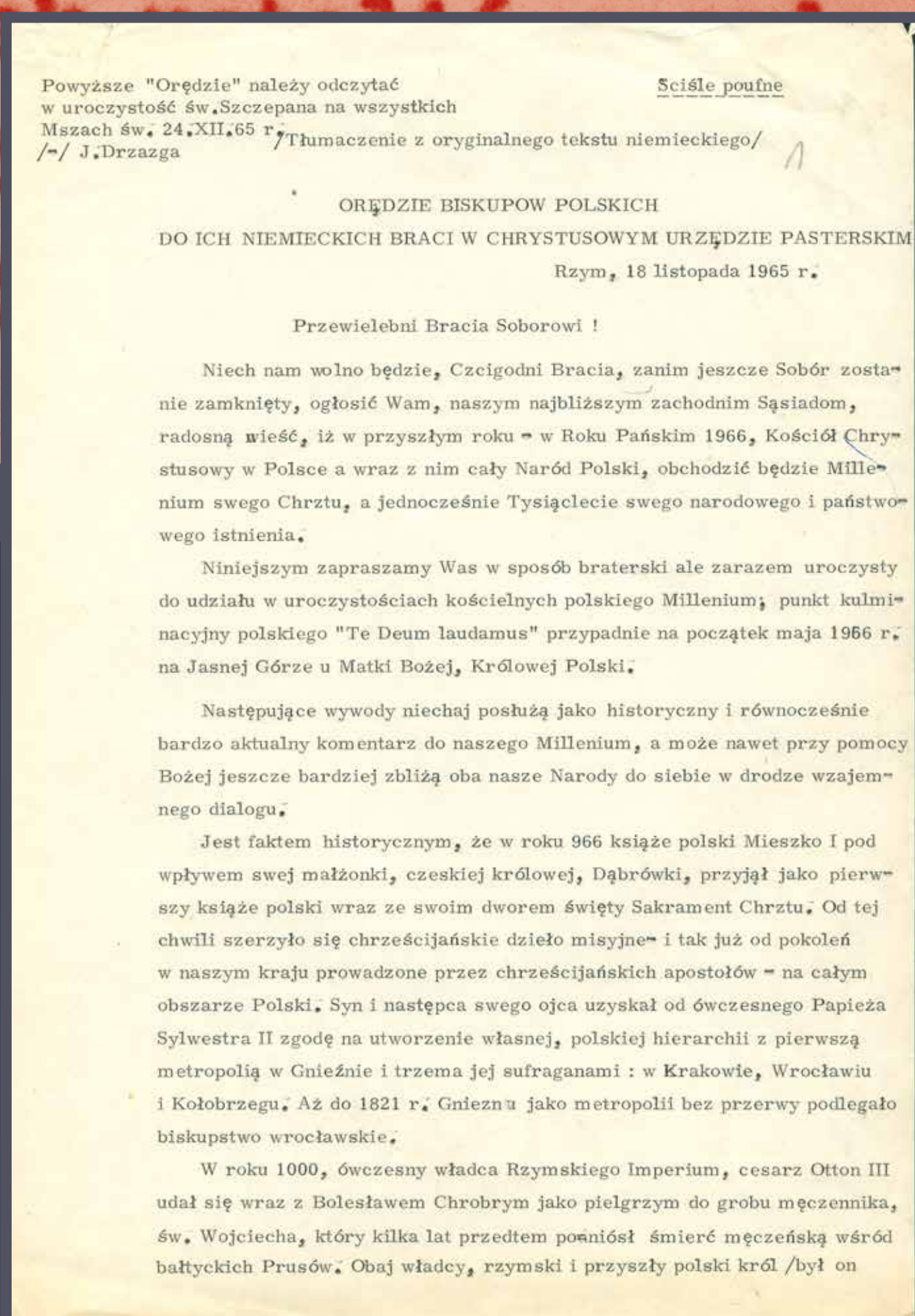
Także świadectwa dzisiejszych wydarzeń milenijnych jutro staną się materiałami archiwalnymi. Jakie dokumenty po sobie pozostawimy? W jaki sposób jednostkowe działania każdego obywatela wpłyną na funkcjonowanie kraju, w którym żyjemy i ukształtowanie dziedzictwa, którego jesteśmy częścią? Zastanówmy się nad tym, jak mogą wyglądać obchody drugiego milenium, za kolejne tysiąc lat i jakie dokumenty wtedy uznane zostaną za odbicie naszej historii.

Protokół z pierwszego zebrania organizacyjnego Tymczasowej Komisji Współdziałania z Kierownictwem Badań nad Początkami Państwa Polskiego, które odbyło się w Niemczech 8.07.1950. Niemcza, jako jedna z najstarszych miejscowości na ziemiach polskich, od 1951 r. stała się miejscem prowadzenia prac archeologicznych, związanych z istniejącym tu w VIII w. grodziskiem. Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim, sygn. 84/806/0/9

List Stefana Kardynała Wyszyńskiego do premiera Józefa Cyrankiewicza w sprawie obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski, 30.03.1966
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/1354/0/XI/874

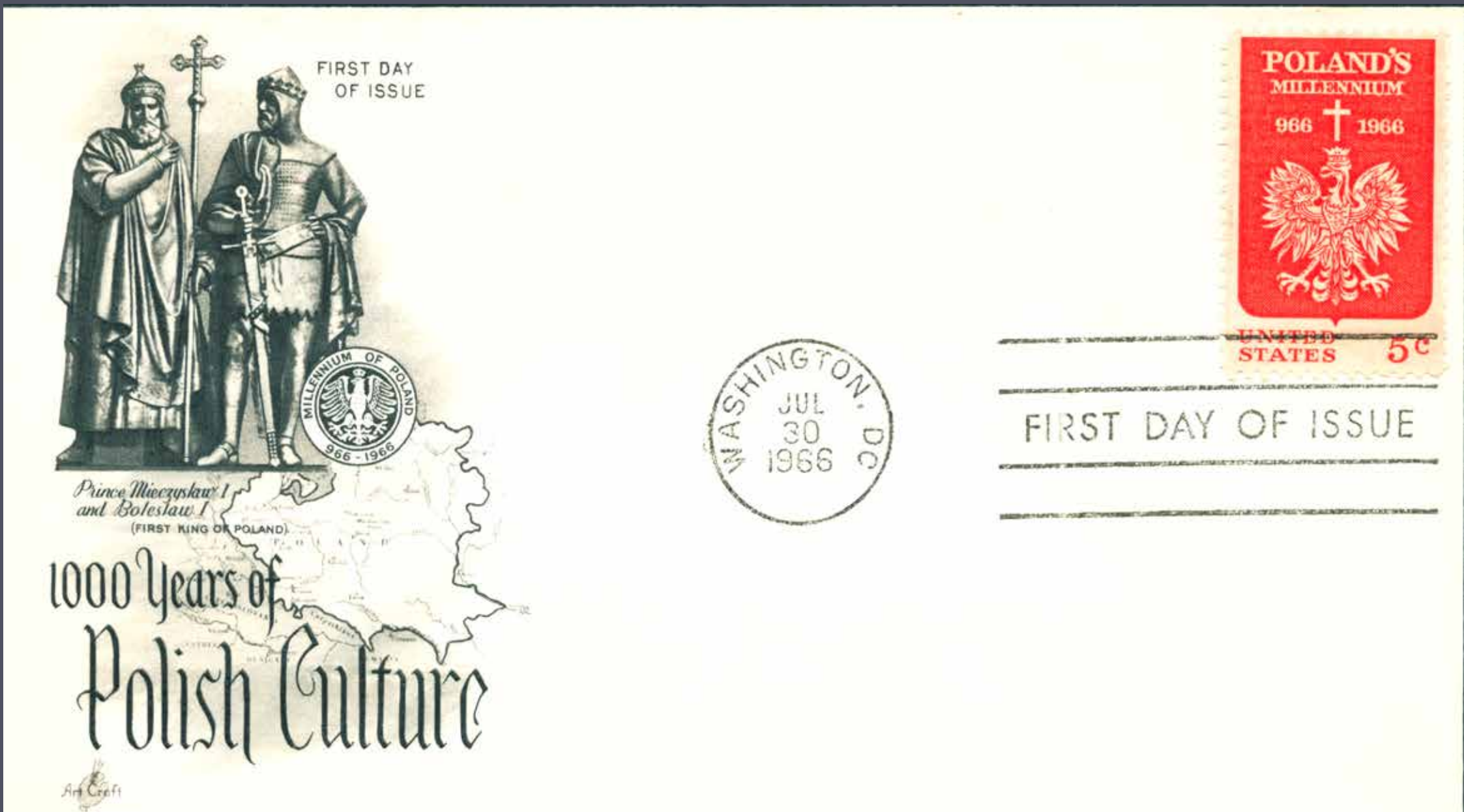
Ogłoszenie biskupów polskich do biskupów niemieckich, 18.11.1965
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/1587/0/78/36

Sacrum Milenium Opole - uroczystości Milenijne Diecezji Opolskiej, 1966
Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3919/0/1

Afisz zapowiadający koncert muzyki polskiej w Państwowej Operze i Filharmonii Bałtyckiej w Gdańsku
na rozpoczęcie uroczystości 1000-lecia Państwa Polskiego, 1960
Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. 10/1214/0/2253

Amerykańska karta pocztowa „1000 lat polskiej kultury” ze znaczkiem Milenium Polski, 30.07.1966
Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/2548/0/202

Dziękujemy za wspólną podróż z Archiwami Państwowymi przez tysiącletnią historię polskiej państwowości. Zachęcamy też do zrobienia zdjęcia w lustrze. Kto wie, może to właśnie wykonane przez Państwa fotografie trafią w przyszłości na kolejną wystawę?